

SKRIFTSERIE 5/2005

Ellen Brandt

Avkorting av studier på grunnlag av realkompetanse

© NIFU STEP Norsk institutt for studier av forskning og utdanning/
Senter for innovasjonsforskning
Hegdehaugsveien 31, 0352 Oslo

Skriftserie 5/2005

ISSN 1504–1832

For en presentasjon av NIFU STEP's øvrige publikasjoner, se www.nifustep.no

Forord

Studenter fikk fra 2001 muligheten til å få avkortet studiet, ved å søke om å få fritak for eksamen eller prøve på grunnlag av dokumentert realkompetanse. Utdanningspolitisk er det viktig å undersøke i hvilken grad studentene har brukt denne muligheten og i hvilken grad fagmiljøer ved universiteter og høyskoler har innvilget søknadene om fritak etter å ha foretatt faglige vurderinger. Denne delen av realkompetansereformen har vært mer omstridt enn opptak til studier på grunnlag av realkompetanse.

På oppdrag for Avdeling for kompetanse og arbeidsliv, Utdannings- og forskningsdepartementet har NIFU STEP gjort en undersøkelse «Avkorting av studier på grunnlag av realkompetanse», som presenteres i denne rapporten.

Første fase i undersøkelsen var kartlegging av søknader mottatt 2001–2004 om fritak for eksamen eller prøve på grunnlag av realkompetanse. Andre fase var intervjuer med utvalgte fagmiljøer om de faglige vurderinger de har gjort av søkeres realkompetanse i forhold til innholdet i fagene det søkes fritak for.

Takk til de vitenskapelig ansatte ved Høgskolen i Bodø, Høgskolen i Oslo, Høgskolen i Volda, NLA Lærerhøgskolen og NTNU som har deltatt i intervjuene. Vi takker også fakulteter ved universitetene, avdelinger ved høyskolene, vitenskapelige høyskoler og private høyskoler som har sendt oss informasjon om søknader om fritak for eksamen eller prøve i ulike fag på grunnlag av realkompetanse.

Rapporten er utarbeidet av Ellen Brandt, som har vært prosjektleder.

Oslo, mars 2005

Petter Aasen
Direktør

Liv Anne Støren
Forskningsleder

Innhold

Sammendrag	7
1 Innledning	13
1.1 Avkorting av studier på grunnlag av realkompetanse	13
1.2 Problemstillinger i undersøkelsen	15
2 Om undersøkelsen	17
2.1 Kartlegging av søknader om fritak for fag	17
2.2 Intervjuer om faglige vurderinger av søknader om fritak	18
3 Totalbildet fra kartleggingen	20
3.1 Få fakulteter/avdelinger har mottatt søknader om fritak	20
3.2 Få søknader om fritak, men søknader i alle fagområder	21
3.3 De fleste søknader om fritak blir innvilget	22
3.4 Utviklingen fra 2001 til 2004	24
4 Søknader om fritak for fag og vurderinger av realkompetanse	26
4.1 Humaniora og estetiske studier	26
4.2 Pedagogiske studier	31
4.3 Økonomisk-administrative studier	37
4.4 Samfunnsvitenskapelige og juridiske studier	42
4.5 Naturvitenskapelige og tekniske studier	46
4.6 Helsevernstudier	49
5 Konklusjoner	57
5.1 Gode sjanser til å få avkorting av studier på grunnlag av realkompetanse	57
5.2 Også studenter med studiekompetanse søker fritak for fag på grunnlag av sin realkompetanse	58
5.3 Avkorting: realkompetansefritak for opptil et halvt års studier	59
5.4 Realkompetansefritak for praksis, praktiske og teoretiske fag	60
5.5 Rammeplankrav om veiledet praksis hindrer realkompetansefritak	61
5.6 Realkompetansefritak i Frankrike og i Norge	62
5.7 Etablere bedre prosedyrer og veiledning av søkere?	63
Referanser	66
Vedlegg 1	67
Hvilke enheter ved universiteter og høyskoler har 2001–2004 mottatt søknader om fritak for eksamen/prøve i fag på grunnlag av realkompetanse?	67

Sammendrag

Studenter fikk fra 2001 muligheten til å få avkorting av studier, ved å søke om å få fritak for eksamen eller prøve på grunnlag av dokumentert realkompetanse. (Realkompetanse defineres som all den kompetansen en person har skaffet seg gjennom betalt eller ubetalt arbeid, etterutdanning, fritidsaktiviteter og annet som kommer i tillegg til kompetansen dokumentert gjennom grunnutdanning.) Utdanningspolitisk er det viktig å undersøke i hvilken grad studentene har brukt denne muligheten og i hvilken grad fagmiljøer ved universiteter og høyskoler har innvilget søknadene om fritak etter å ha foretatt faglige vurderinger. Denne delen av realkompetansereformen har vært mer omstridt enn opp-tak til studier på grunnlag av realkompetanse.

På oppdrag for Avdeling for kompetanse og arbeidsliv, Utdannings- og forskningsdepartementet har NIFU STEP Norsk institutt for studier av forskning og utdanning – Senter for innovasjonsforskning gjort en undersøkelse «Avkorting av studier på grunnlag av realkompetanse».

Første fase i undersøkelsen var kartlegging av søknader mottatt ved universiteter og høyskoler 2001–2004 om fritak for eksamen eller prøve på grunnlag av realkompetanse. Andre fase i undersøkelsen var intervjuer med utvalgte fagmiljøer om de faglige vurderinger de har gjort av søkeres realkompetanse i forhold til innholdet i fagene det søkes fritak for.

Få søknader om fritak

Universiteter og høyskoler mottok ikke mer enn 123 søknader fra studenter om fritak for fag (eksamen eller prøve) på grunnlag av realkompetanse i årene 2001–2004. Det kan derfor se ut til at denne muligheten for fritak er lite kjent blant studenter. Muligheten for opptak til studier på grunnlag av realkompetanse er bedre kjent, det er omtrent 7.000 slike søknader årlig om opptak til studier.

Ifølge en tidligere NIFU rapport i 2004 om realkompetansereformen ved utvalgte læresteder var det kommet få søknader om avkorting av studier på grunnlag av realkompetanse, og ingen søknader var innvilget. Dette er blitt oppfattet, blant annet av VOX, som at slik avkorting ikke finner sted i Norge. Men den nye undersøkelsen viser at disse utvalgte lærestedene til sammen har hatt 50 slike søknader og innvilget 30 av dem i 2001–2004. Hvorfor er resultatene så forskjellige? Den tidligere undersøkelsen dreide seg først og fremst om opptak av studenter på grunnlag av realkompetanse, og det var spørsmål om disse realkompetansesstudentene også hadde søkt fritak for fag i de studiene de var kommet inn på – noe de sjelden hadde gjort. Den nye undersøkelsen der-

imot omfatter søknader fra alle studenter om fritak for fag på grunnlag av realkompetanse.

Søknader om fritak i alle fagområder

I debatten om realkompetansereformen ble særlig helsevernstudier trukket frem som relevante studier, og at for eksempel hjelpepleiere nå kunne få avkortet sykepleierutdanning. Men bare 8 prosent av søknadene om fritak for fag på grunnlag av realkompetanse kom fra studenter i helsevernstudier, nesten like få som i naturvitenskapelige og tekniske studier (5 prosent). Flest søknader om fritak kom fra studenter i økonomisk-administrative studier (33 prosent). Søknader om fritak kom ellers fra studenter i pedagogiske studier (24 prosent), humaniora og estetiske studier (18 prosent) og samfunnsvitenskapelige og juridiske studier (13 prosent).

De fleste søknader om fritak blir innvilget

Under høringsrundene fra 1997 til 2000 før fritak ble mulig ved lovendring, ga universiteter og høyskoler uttrykk for uenighet og skepsis til å skulle gi fritak for eksamen eller prøve på grunnlag av realkompetanse. Derfor er det kanskje overraskende at de fleste søknader fra studenter om fritak for fag på grunnlag av realkompetanse er blitt innvilget etter faglige vurderinger. Ved høyskolene er 3/4 av søknadene innvilget (74 prosent), ved universitetene er 2/3 av søknadene innvilget (65 prosent), samlet er nesten 3/4 av søknadene innvilget (72 prosent). Dette er gledelig ikke bare for de 88 studentene som har fått fritak for fag og dermed avkorting i sine studier. Fagmiljøene ved universiteter og høyskoler har også bidratt til å virkeliggjøre intensjonene med denne delen av realkompetansereformen.

I noen fagområder er det imidlertid det vanskeligere å få fritak for fag på grunnlag av realkompetanse. I helsevernstudier er bare 1/2 av søknadene om fritak innvilget. I humaniora og estetiske studier er 2/3 av søknadene om fritak innvilget, litt færre i pedagogiske studier. I de andre fagområdene er mer enn 3/4 av søknadene om fritak innvilget.

Også studenter med studiekompetanse søker fritak for fag på grunnlag av sin realkompetanse

Alle studenter, også de som er opptatt med studiekompetanse, kan søke fritak for fag på grunnlag av sin realkompetanse – som ofte er yrkeserfaring. Det er derfor ingen kopling mellom de to delene av realkompetansereformen: opptak og fritak. I høringsuttalelsene før fritak ble lovfestet, var flere universiteter og høyskoler i tvil om realkompetanse burde kunne gi grunnlag både for opptak og

for fritak, og departementet gjorde det klart at opptak etter realkompetanse ikke i seg selv gir noen rett til fritak.

Denne undersøkelsen omfatter alle studenter som har søkt fritak for fag på grunnlag av sin realkompetanse. For halvparten av søkerne vet vi at de var tatt opp i studiet med studiekompetanse. For fire søkere vet vi at de var tatt opp i studiet på grunnlag av realkompetanse. For resten av søkerne vet vi ikke om de var tatt opp med studiekompetanse eller på grunnlag av realkompetanse. Ofte er det ikke kjent i fagmiljøet hvilke studenter som er opptatt på grunnlag av realkompetanse.

Blant søkere som var universitetsstudenter, hadde det store flertall studiekompetanse. Noen søkere med studiekompetanse har lang relevant yrkeserfaring etter tidligere korte studier, de styrker nå sin formelle kompetanse gjennom å supplere eller bygge på med masterstudier. Andre som har studiekompetanse, har ikke studert tidligere, men de har relevant yrkeserfaring som kan gi fritak for et fag eller praksis i studiene.

Noen få studenter som er opptatt på grunnlag av realkompetanse har søkt fritak for praksis i pedagogiske studier og helsevernstudier ved høyskolene ut fra sin tidligere yrkeserfaring. Kanskje også noen av de mange studentene som søkte fritak for fag eller praksis i økonomisk-administrative studier ut fra yrkeserfaring, særlig i slike studier knyttet til fiske og oppdrettsnæring, er opptatt på grunnlag av realkompetanse.

Avkorting: realkompetansefritak for opptil et halvt års studier

Det ble ikke satt noen begrensning på hvor stor del av et studium en student kunne søke avkorting for på grunnlag av realkompetanse, da dette ble mulig fra 2001. Mjøsutvalget foreslo i 1999 at ved de frie fagene (ikke profesjonsstudier) bør det kunne gis avkorting tilsvarende ett års studier ved opptak til høgre grad, dette utgjør nå 60 studiepoeng.

I alt har 88 studenter i årene 2001 – 2004 fått fritak for fag på grunnlag av realkompetanse. Hvor mange studiepoeng fikk de fritak for? Nesten halvparten av studentene (44 prosent) har fått fritak for fag eller praksis som ikke har studiepoeng. Nesten halvparten av studentene har fått fritak for fag som er 5–36 studiepoeng. Bare en tiendedel av studentene har fått fritak for fag som er 60 studiepoeng eller mer, de fleste av disse har fått fritak for ett år i cand.mag./bachelor studiet ved opptak til mastergrad.

I en annen undersøkelse, knyttet til det europeiske REFINE-prosjektet, ble studieledelsen ved seks norske læresteder bl.a. spurt om hvor mange studiepoeng i en bachelorgrad en søker maksimalt kan få fritak for på grunnlag av realkompetanse. Svarene var fra 18 studiepoeng (10 prosent av studiet) til 30 studie-

poeng. Vår undersøkelse viser at flere universiteter gir fritak for 60 studiepoeng i en bachelorgrad.

Realkompetansefritak for praksis, praktiske og teoretiske fag

Mangfoldet i søknadene om fritak for fag kan være overraskende, både hva studenter søkte fritak for og hvilken realkompetanse studenter hadde. Et ytterpunkt var søknader om fritak for en ukes feltkurs på fiskebåt fra studenter som hadde slik arbeidserfaring. Et annet ytterpunkt var søknader om fritak for hovedoppgave/masteroppgave i historie og religionshistorie fra studenter som hadde skrevet fagbøker.

Nesten halvparten av de 123 søknadene gjaldt fritak for praksis, resten var omtrent likt fordelt mellom fritak for praktiske fag og for teoretiske fag.

Flest søknader om fritak for praksis (23 søknader) gjaldt seks ukers sommerpraksis i fiskeribedrift som en del av Eksportmarkedsførerstudiet ved Høgskolen i Bodø, der studentene hadde til dels lang arbeidserfaring fra fiske og/eller fiskeindustri. Som ventet har en del studenter søkt fritak for praksisperioder i pedagogiske studier og helsevernstudier på grunnlag av tidligere arbeidserfaring.

Studenter søkte fritak for praktiske fag på grunnlag av arbeidserfaring, fra førstehjelpskurs i sykepleierstudiet og Webprosjekt i ingeniørstudiet til Teaterproduksjon og Medieproduksjon (film, video, TV) i universitetsstudier.

Flest søknader om fritak for teoretiske fag (11 søknader) var det i økonomisk-administrative studier ved høgskolene, særlig i regnskapsfag der studentene hadde arbeidserfaring. Ved universitetene var det søknader om fritak for deler av bachelorstudier på grunnlag av realkompetanse ved opptak til masterstudier ved HF og SV fakultetene. Arbeidserfaring kan også gi fritak for teoretiske valgfag, det gjaldt jusstudiet i Oslo og deltids videreutdanning i Samfunnsplanlegging og ledelse i Volda. I det siste studiet får studentene da veiledning til å skrive en tematisk faglig rapport fra yrkespraksis, for å knytte sammen teori og praksis før de skriver masteroppgaven.

Rammeplankrav om veiledet praksis hindrer realkompetansefritak

Nasjonale rammeplaner vedtatt av UFD skal sikre et enhetlig utdanningstilbud i studier ved ulike høgskoler. Rammeplanene for pedagogiske studier, sosialfaglige studier og helsevernstudier setter krav om at studentene skal få veiledning i praksisperiodene. Praksislærere skal også vurdere studentenes arbeid og utvikling i praksisperiodene. Med henvisning til rammeplanenes krav gir fagmil-

jøene ved høyskolene avslag på søknader om fritak for en eller flere praksisperioder fra studenter med realkompetanse fra lignende yrkespraksis.

Særlig gis det slike prinsipielle avslag i helsevernstudier. I pedagogiske studier gis det oftere fritak for en av flere praksisperioder. Vi ser to grunner til dette: Pedagogiske studier har ofte en periode med alternativ praksis som stiller høyskolene friere i hva de vil godkjenne som likeverdig realkompetanse. Søkeres tidligere arbeid som lærervikarer tilsvarer praksis i lærerstudiet i større grad enn for eksempel tidligere hjelpepleierarbeid tilsvarer praksis i helsevernstudiene.

Realkompetansefritak i Norge og Frankrike

Allerede i 1985 kom en lov om opptak til studier på grunnlag av arbeidserfaring i Frankrike. I 1992 kom en lov om fritak for eksamen på grunnlag av arbeidserfaring, en ny lov i 2002 utvidet dette til å omfatte andre former for realkompetanse. I 2002 var det femten tusen søknader om opptak til studier ved franske læresteder og to tusen søknader om fritak for eksamen på grunnlag av realkompetanse, 85 prosent av de siste ble innvilget.

I 2000 ble universitets- og høyskoleloven i Norge revidert, slik at realkompetanse ga grunnlag for opptak til studier og fritak for eksamen. I 2002 var det sju tusen søknader om opptak til studier ved norske læresteder på grunnlag av realkompetanse og omtrent førti søknader om fritak for eksamen på grunnlag av realkompetanse. Av 123 søknader om fritak i årene 2001–2004 ble 72 prosent innvilget.

Vi ser det samme mønsteret i Norge og Frankrike:

- Mange flere søker opptak til studier på grunnlag av realkompetanse enn studenter søker fritak for eksamen på grunnlag av realkompetanse. Muligheten for opptak ser ut til å være mer interessant og/eller mer kjent enn muligheten for fritak.
- De fleste søknader om fritak for eksamen på grunnlag av realkompetanse blir innvilget. Det virker ikke som det er noen prinsipiell motstand ved lærestedene mot slike fritak.

Etablere bedre prosedyrer og veiledning av søkere?

Kartleggingen viste at få fagmiljøer har erfaring med å måtte gjøre faglige vurderinger av søknader fra studenter om å få godkjent realkompetanse som likeverdig med fag i studiet og dermed få fritak for faget. Intervjuene viste også at de fagmiljøene som hadde erfaring, ikke har kunnet diskutere mer prinsipielle sider ved slike vurderinger med andre fagmiljøer ved lærestedet eller for eksem-

pel i nasjonale fagråd. Opptak på grunnlag av realkompetanse blir diskutert i slike fora, men ikke fritak på grunnlag av realkompetanse.

Studenten som søker fritak for et fag, har selv ansvar for å undersøke innholdet i faget i studieplanen og dokumentere sin realkompetanse i forhold til dette. Det er ikke nok å levere en CV. Heller ikke eksisterende kompetanseskjemaer er tilstrekkelige, de er for generelle ifølge læresteder som deltok i REFINE prosjektet i 2004–2005. I vår undersøkelse var det eksempler på at en student fikk avslag på en søknad om fritak for fag, fordi realkompetansen ikke var godt nok dokumentert. Et alternativ ville vært å kontakte studenten og diskutere hva som ville være tilfredsstillende dokumentasjon. Et spørsmål kan være om veiledning av søkeren bør være unntak eller inngå i normal prosedyre.

Noen læresteder har innført utdanningsamtaler for alle nye studenter, der studenten diskuterer valg av fag i studiet, tidsplan osv med studieansvarlig. Dette er også en egnet møteplass for å diskutere om studenten vil søke fritak for fag på grunnlag av realkompetanse og få veiledning i hvordan realkompetansen da skal dokumenteres.

Avkorting av studier gjennom fritak for fag på grunnlag av realkompetanse omfatter hittil få studenter. Om utdanningsmyndighetene mener dette er en viktig ordning som bør bli mer brukt, bør det vurderes hvordan muligheten for avkorting kan bli mer kjent, og om det kan utarbeides nærmere retningslinjer for hvordan slike søknader behandles.

1 Innledning

1.1 Avkorting av studier på grunnlag av realkompetanse

Tema for denne rapporten er om studentene har brukt den muligheten de fikk fra 2001 til å søke om avkorting av studier på grunnlag av realkompetanse, om fagmiljøene ved lærestedene har innvilget søknadene og hvilke vurderinger fagmiljøene har gjort. Slik avkorting av studier har vært omstridt, mens det har vært større enighet om opptak på grunnlag av realkompetanse. Den såkalte Realkompetansereformen i høyere utdanning omfatter begge deler.

Realkompetanse ble i stortingsmeldingen om Kompetansereformen definert som «all den kompetansen en person har skaffet seg gjennom betalt eller ubetalt arbeid, etterutdanning, fritidsaktiviteter og annet som kommer i tillegg til den kompetansen vedkommende har dokumentert gjennom grunnutdanning» (St.meld. nr. 42 1997–98, side 9).

Vi vil gi en oversikt over den politiske prosessen, der det var ulike syn på prinsippet om avkorting. Det startet med at Buerutvalget i utredningen Ny kompetanse (NOU 1997: 25) foreslo at dokumentert realkompetanse også kan gi mulighet til avkorting av studier. Høringsinstansene hadde ulike vurderinger av forslaget. NHO, fylkeskommuner og kommuner var positive. De fleste høyere utdanningsinstitusjoner var negative til avkorting, mens de var positive til opptak på grunnlag av realkompetanse.

I St.meld. nr 42 (1997–98) om Kompetansereformen kom det ingen forslag som gjaldt avkorting av studier. Dette spørsmålet ble overført til Mjøsutvalget, nedsatt i 1998 for å utrede høyere utdanning. «Utvalget bør vurdere løsninger som åpner for at det kan etableres kortere eller tilpassede studieløp i høgre utdanning, enten for spesielle grupper eller på individuell basis.».

I en delutredning om Realkompetanse i høgre utdanning (NOU 1999: 17, s. 37–38) foreslo Mjøsutvalget

- at det skal kunne gis avkorting av deler av et studieløp på grunnlag av realkompetanse.
- at den enkelte institusjon skal være ansvarlig for vurdering av muligheten for avkorting på individuell basis basert på realkompetanse. Dette gjør institusjonen ansvarlig for både opptak og avkorting av studieløp.

- at fagplaner for avkortede studieløp må ta utgangspunkt i sentralt fastsatte rammeplaner.
- at studieløpet i profesjonsutdanningene primært må avkortes i tid, dvs at avkorting ikke knyttes til bestemte nivåer i studieløpet.
- at ved de frie fagene bør det kunne gis avkorting tilsvarende ett års studier ved opptak til høgre grad. Avkorting må ikke skje på bekostning av fagspesifikke og metodologiske krav til studieløp.
- at søkere som får tidsmessig avkorting og gjennomfører et tilpasset studieløp, skal ha like god funksjonsdyktighet og teoretisk nivå som studenter som fullfører vanlig studieløp.

Avkorting av studieløp vil si at studenten får fritak for eksamen eller prøve, ved at realkompetanse blir vurdert som likeverdig med en del av studiet. (Mjøsutvalget brukte ikke begrepet «fritak».) I høringsuttalelser (oppsummert i Ot.prp. nr. 58 1999–2000) var de fleste læresteder skeptiske eller negative til slikt fritak. De mente det ville bli vanskelig for institusjonen å garantere for studentens kunnskapsnivå, ferdigheter og funksjonalitet dersom dette ikke testes under studiet. En rekke læresteder var også negative til å fritta for obligatorisk praksis. Det ble her vist til at samspillet mellom teori, praksis og veiledning innenfor f.eks. de helsefaglige utdanningene er av en slik karakter at det ikke kan erstattes av langvarig yrkespraksis.

Utdannings- og forskningsdepartementet fremmet i mai 2000 forslag om å endre paragraf 49 i lov om universiteter og høyskoler fra 1995, ved å gi institusjonene adgang til å gi fritak for eksamen eller prøve på grunnlag av dokumentert realkompetanse (slik det allerede var adgang til fritak når tilsvarende eksamen eller prøve var avlagt ved samme eller annen institusjon). Langt de fleste universiteter og høyskoler ga i høringsuttalelser på nytt uttrykk for betenkeligheter. Også de som ut fra Kompetansereformens prinsipper aksepterte en slik adgang, var bekymret for om kandidatenes faglige kvalifikasjoner vil bli betryggende vurdert. De fleste som støttet adgang til fritak, understreket at dette måtte innebære en individuell vurdering. Flere var i tvil om realkompetanse burde kunne gi grunnlag både for opptak og for avkorting.

Departementet var enig i en rekke av de hensyn høringsuttalelsene pekte på: fritak skal ikke svekke det faglige nivå hos kandidatene. Realkompetanse skal reelt dekke de deler av et studium det skal gis fritak for, enten dette gjelder praksisdel, eksamen eller prøve. Det er forutsatt en faglig vurdering i forhold til enheter i gjeldende rammeplan eller studieplan. Opptak etter realkompetanse gir ikke i seg selv noen rett til fritak. Fritak innebærer ikke uten videre en rett for

den enkelte student til å få et særskilt tilrettelagt og kortere studieløp. Det er opp til den enkelte institusjon å vurdere om fritak for dokumenterte kunnskaper lar seg innpasse i forhold til studieplan eller fagplan. Dessuten: Eksamen brukes om selve prøvingen av studentens kunnskaper og ferdigheter i et emne. Ordet «eksamen» brukes mao i rent teknisk og formell forstand. Fritak vil også kunne gjelde for prøver og ferdigheter som evalueres gjennom praksisperioder og lignende (Ot.prp. nr. 58 1999–2000).

Stortingets intensjoner i forbindelse med Kompetansereformen, at realkompetanse skal kunne dokumenteres og verdsettes på alle utdanningsnivåer, var viktig å realisere etter departementets mening. Etter stortingskomiteens tilråding i oktober 2000 ble endringen av paragraf 49 i lov om universiteter og høyskoler vedtatt og trådte i kraft 1. januar 2001.

1.2 Problemstillinger i undersøkelsen

En tidligere undersøkelse av realkompetansereformen utført ved NIFU (Helland og Opheim 2004, s. 22) viste at reformen fungerte etter intensjonen for opptak til studier på grunnlag av realkompetanse, men et unntak var muligheten til å få avkorting av deler av et studium på grunnlag av realkompetanse. I undersøkelsen ga 57 av 70 læresteder som ble kontaktet, informasjon om lokalt utviklede retningslinjer. Retningslinjene innholdt ikke noe om slik avkorting. Intervjuer ved ni læresteder tydet på at man hadde få erfaringer med søknader om avkorting fra studenter som var tatt opp på grunnlag av realkompetanse, og ingen slike søknader var blitt innvilget. Begrunnelsen var stort sett at ingen realkompetansesøkere hadde kompetanse som kunne erstatte deler av studiet, enten det gjaldt teoretisk kompetanse eller veiledet praksis.

Utdanningspolitisk vil det være viktig å undersøke i hvilken grad fagmiljøer ved universiteter og høyskoler har innvilget avkorting av studier på grunnlag av realkompetanse. Hvis mange fagmiljøer har gjort dette, viser det at avkorting er mulig i praksis og erfaringene kan formidles til andre læresteder. Hvis derimot få fagmiljøer har innvilget avkorting, kan dette tyde på mer grunnleggende problemer med å skulle vurdere realkompetanse som likeverdig med studier.

Da Mjøs-utvalget foreslo muligheten for avkorting av studier, var det begrunnet med at «erfaring og kunnskap fra arbeidslivet kan gi kompetanse som er relevant for og jevnbyrdig med deler av grunnutdanningen ved institusjoner for høyere utdanning» (NOU 1999: 17 side 36). Spørsmålet om relevans er neppe problematisk, men hva vil det i praksis si at studenters realkompetanse kan vurderes som «jevnbyrdig med» deler av studier, slik at studenter dermed får fritak

for deler av undervisningen? Fagmiljøene ved universiteter og høyskoler stilles overfor komplekse vurderinger, samtidig som de må fastholde sitt faglige ansvar.

På oppdrag fra Avdeling for kompetanse og arbeidsliv, Utdannings- og forskningsdepartementet skal vi i denne undersøkelsen først kartlegge omfanget av søknader om avkorting av studier på grunnlag av realkompetanse i årene 2001 – 2004 og i hvilken grad søknadene er blitt innvilget. Vi vil understreke at dette omfatter søknader fra alle studenter, både «ordinære» studenter som ble opptatt med studiekompetanse og studenter som ble opptatt på grunnlag av realkompetanse. Denne undersøkelsen vil altså fange opp flere søknader om avkorting av studier enn den tidligere undersøkelsen (Helland og Opheim 2004) av realkompetansesstudenter.

Videre skal vi få kunnskap om hvordan fagmiljøene har vurdert ulike former for realkompetanse, i forhold til de fagene i ulike studier der studenter har søkt fritak for eksamen. Hvilke begrunnelser har blitt gitt for å innvilge eller avslå søknader? I undersøkelsen tar vi utgangspunkt i den faglige vurderingen av de konkrete søknadene. Vi vil stille spørsmål om det har vært ulike oppfatninger og diskusjoner i fagmiljøet om faglig vurdering av realkompetanse. Et annet spørsmål er om diskusjoner om vurdering av realkompetanse for fritak føres med tilsvarende fagmiljøer ved andre læresteder, for eksempel i nasjonale fagråd, og med andre fagmiljøer ved lærestedet. Vi er også interessert i hvordan disse fagmiljøene – som har erfaring med slike søknader – mer allment ser på prinsippet om fritak på grunnlag av realkompetanse.

2 Om undersøkelsen

2.1 Kartlegging av søknader om fritak for fag

Første fase i datainnsamlingen var å kartlegge søknader om fritak for eksamen på grunnlag av realkompetanse. Hvem skulle vi kontakte? Fagmiljøet, ofte et institutt, avgjør om søknaden blir innvilget eller ikke. Men det ville være for tidkrevende å kontakte alle institutter ved universiteter og høyskoler. Sentral studieadministrasjon har ikke alltid oversikt over disse søknadene, særlig ikke ved store læresteder – intervjuer i en tidligere undersøkelse av realkompetansereformen tydet på det (Helland og Opheim 2004). Søknader om fritak og vedtak i sakene er arkivert ved fakulteter ved universiteter og avdelinger ved statlige høyskoler. Derfor kontaktet vi disse lærestedene på dette nivået. Vitenskapelige høyskoler og private høyskoler er mer enhetlige og sjelden store, derfor kontaktet vi dem på sentralt nivå.

Alle fakulteter ved universitetene, vitenskapelige høyskoler, private høyskoler og avdelinger ved statlige høyskoler ble kontaktet ved brev (25.november 2004). I brevet ba vi om følgende opplysninger:

- Har dere i årene fra 2001 til 2004 mottatt noen søknader om fritak for eksamen/prøve i deler av et studium på grunnlag av realkompetanse, slik at det blir avkorting av studieløp?
- Hvor mange søknader har dere i alt mottatt om fritak?
- For hver søknad:
 - Hvilket studium gjaldt søknaden?
 - Søkt fritak om hvilken del (hvilket fag, praksis) av studiet?
 - Hvilket år kom søknaden?
 - Hvilken realkompetanse oppga søkeren som grunnlag for søknaden om fritak? (hvis dette er registrert)
 - Ble søknaden innvilget eller avslått?

Brevet ble sendt til 27 fakulteter ved universiteter, 8 vitenskapelige høyskoler, 27 private høyskoler og 102 avdelinger ved statlige høyskoler, i alt 164 enheter. Deretter var det en purring med brev (14. desember) og purring med telefon og e-post til direktør/dekan ved enhetene i januar. Dette førte til at vi har opplysninger fra 93 prosent av enhetene. Bare 12 enheter, flest private høyskoler, har ikke svart.

Vi fikk svar i brev og/eller e-post. Vi har laget tabeller over resultatene: antall

søknader mottatt, innvilget og avslått for studier i alt og studier i ulike fagområder (kapittel 3). Vi har også laget tabeller over resultatene for hvert fagområde: antall søknader mottatt, innvilget og avslått, lærested, hvilket studium (kapittel 4).

Videre har vi laget tabelloversikter for hvert fagområde: hvilket fag og antall studiepoeng det er søkt fritak for, i hvilket studium og hvilket lærested, hvilken realkompetanse søkeren hadde, om søknaden er innvilget (kapittel 4).

2.2 Intervjuer om faglige vurderinger av søknader om fritak

Universiteter og høyskoler står fritt i hvordan de vil vurdere ulike former for realkompetanse hos søkere i forhold til eventuell avkorting av ulike studier. Derfor er denne undersøkelsen ingen kontroll fra departementets side. I undersøkelsens andre fase ønsker vi, gjennom fokuserte intervjuer på en halv time til en time, å få en bedre forståelse av mulige problemer med å skulle vurdere realkompetanse som likeverdig med deler av studier.

I et møte med oppdragsgiver Avdeling for kompetanse og arbeidsliv, UFD 10. januar 2005 ble de første resultatene fra kartleggingen lagt frem og diskutert. For intervjuer ble fagmiljøer i disse studiene valgt ut:

- Humaniora og estetiske studier: Drama/teater ved NTNU. (Et studium ved Universitetet i Oslo måtte oppgis da det ikke var mulig å finne hvem som hadde foretatt faglig vurdering.)
- Pedagogiske studier: Allmennlærer og Førskolelærer ved NLA Lærerhøgskolen (privat)
- Økonomisk-administrative studier: Eksportmarkedsføring og Fiskeriøkonomi ved Høgskolen i Bodø.
- Samfunnsfag og juridiske studier: Samfunnsplanlegging og ledelse master ved Høgskulen i Volda.
- Naturvitenskapelige og tekniske studier: Akvakultur ved Høgskolen i Bodø.
- Helsevernstudier: Fysioterapeut og Radiograf ved Høgskolen i Oslo.

Enhetene (fakulteter/avdelinger) var i kartleggingsbrevet blitt informert om at vi ville foreta intervjuer med et utvalg fagansvarlige som har vurdert søknader om fritak for fag på grunnlag av realkompetanse. Vi kontaktet fakulteter/avdelinger der de utvalgte studiene hørte til, for å få vite hvem som hadde foretatt den faglige vurderingen av søknaden(e). Noen steder var det vanskelig å finne

ut, eller det hadde skiftet i perioden 2001 – 2004. Hvis en komite hadde foretatt faglige vurderinger av søknader, intervjuet vi en ansatt i faglig stilling og ikke i administrativ stilling.

Før intervjuet sendte vi e-post til den fagansvarlige for å informere om undersøkelsen, avtale intervjutidspunkt og oversende intervjuguiden:

- Hvilket studium og hvilken del/hvilke deler av studiet (hvor mange studiepoeng) gjaldt søknaden(e) om fritak for eksamen eller praksis?
- Var søkeren/søkerne opptatt på grunnlag av realkompetanse eller studiekompetanse?
- Hvilken realkompetanse hadde søkeren/søkerne som grunnlag for søknaden(e)?
- Hvis søknaden(e) ble innvilget, hva var begrunnelsen(e)?
- Hvis søknaden(e) ble avslått, hva var begrunnelsen(e)?
- Hvordan vurderer dere de ulike formene for realkompetanse hos søkere og studenter, i forhold til kompetansen ulike deler av studiet gir?
- Har det vært diskusjoner om dette i fagmiljøet? Hva er oppfatningene?
- Har det vært diskusjoner om dette mellom fagmiljøer fra ulike læresteder, f.eks. i nasjonale fagråd? Hva er oppfatningene?
- Har det vært diskusjoner om dette mellom ulike fagmiljøer ved lærestedet? Hva er oppfatningene?
- Finnes det noen felles policy fra ledelsen ved lærestedet om fritak på grunnlag av realkompetanse?
- For profesjonsstudier med rammeplaner: Har dere lagt fagplaner for avkortede studieløp?
- Hvordan får studenter informasjon om muligheten til å søke fritak for eksamen eller praksis (studiekatalog, websider, muntlig)? Gis det særskilt informasjon til realkompetansestudenter når de opptas om muligheten?
- Hvordan ser dere i fagmiljøet mer allment på prinsippet om å gi studenter fritak for eksamen eller praksis på grunnlag av realkompetanse, og dermed avkorting for deler av studieløp?

Det ble foretatt i alt syv intervjuer med fagansvarlige, med fem telefonintervjuer og to direkte intervjuer i Oslo. Ut fra tidsrammen for undersøkelsen ble det ikke brukt båndopptaker, men notater som er skrevet ut. I rapportens kapittel 4 knytter vi sammen tabelloversikter og intervjuer for hvert fagområde. Dessuten ga kartleggingen mange opplysninger i brev/e-post om begrunnelser for å ha innvilget eller avslått søknader.

3 Totalbildet fra kartleggingen

3.1 Få fakulteter/avdelinger har mottatt søknader om fritak

Studentene fikk fra 2001 muligheten for å få avkortet studiet, ved ut fra dokumentert realkompetanse søke om å få fritak for eksamen eller prøve i fag (også praksisperioder). Dette har ikke resultert i noen flom av slike søknader til universiteter og høyskoler. I årene 2001–2004 har bare 6 av 27 fakulteter ved universitetene, eller en femtedel, mottatt søknader om fritak for fag i studier på grunnlag av realkompetanse. Ved statlige høyskoler har bare 24 av 102 avdelinger, eller en fjerdedel, mottatt søknader om fritak. Ingen vitenskapelige høyskoler har mottatt søknader om fritak. Bare en privat høyskole har mottatt søknader om fritak. Samlet har bare 31 av 164 fakulteter/avdelinger/enheter, eller en femtedel, mottatt søknader om fritak for fag i studier på grunnlag av realkompetanse i årene 2001–2004. (Tabell 3.1.)

Få fagmiljøer har erfaring med å måtte gjøre faglige vurderinger av søknader om å få godkjent realkompetanse som likeverdig med fag i studiet. Det blir mindre sannsynlig at ansatte i et fagmiljø kan diskutere prinsipielle sider ved vurderingene med ansatte i andre fagmiljøer ved lærestedet som også har slike erfaringer.

Tabell 3.1 Fakulteter/avdelinger ved universiteter og høyskoler som har mottatt søknader om fritak for fag i studier på grunnlag av realkompetanse 2001–2004. Antall.

	Har mottatt søknader	Har ikke mottatt søknader	Har ikke svart på undersøkelsen	Totalt
Fakulteter ved universiteter	6	19	2	27
Vitenskapelige høyskoler	0	7	1	8
Avdelinger ved statlige høyskoler	24	77	1	102
Private høyskoler	1	18	8	27
Fakulteter/avdelinger ved universiteter og høyskoler	31	121	12	164

3.2 Få søknader om fritak, men søknader i alle fagområder

Universiteter og høyskoler mottok ikke mer enn 123 søknader om fritak for eksamen/prøve i fag i ulike studier på grunnlag av studenters realkompetanse i årene 2001–2004. Det kan se ut til at denne muligheten for fritak er lite kjent blant studenter. Muligheten for opptak til studier på grunnlag av realkompetanse er bedre kjent, det er omtrent 7.000 slike søknader årlig om opptak til studier.

Hvilke studier holder de studentene på med som har søkt fritak for fag på grunnlag av realkompetanse? (Tabell 3.2.) I debatten om realkompetansereformen var det særlig helsevernstudier som ble trukket frem, at for eksempel hjelpepleiere nå kunne få avkortet sykepleierutdanning. Men bare 8 prosent av søknadene om fritak kom fra studenter i helsevernstudier, nesten like få som i naturvitenskapelige og tekniske studier (5 prosent). Studenter i økonomisk-administrative studier har flest søknader om fritak, 1/3 av søknadene (33 prosent). Studenter i pedagogiske studier har 1/4 av søknadene om fritak (24 prosent), litt flere søknader enn fra studenter i humaniora og estetiske studier (18 prosent) og søknader fra studenter i samfunnsvitenskapelige og juridiske studier (13 prosent). Innen alle fagområder har studenter vært interessert i å få avkortet studiet ved å søke om fritak for fag på grunnlag av realkompetanse. I kapittel 4 skal vi se nærmere på disse søknadene i ulike fagområder. Hvilke studier gjelder det? Hva slags fag eller praksis har studentene søkt om fritak for? Alle- rede nå kan vi si at bildet er mye mer mangfoldig enn vi kanskje har trodd.

Tabell 3.2 Søknader mottatt i ulike studier om fritak for fag på grunnlag av realkompetanse ved universiteter og høyskoler 2001–2004. Antall og prosent.

Studier:	Søknader mottatt
Humaniora og estetiske	22 (18 %)
Pedagogiske	29 (24 %)
Økonomisk-administrative	40 (33 %)
Samfunnsvitenskapelige og juridiske	16 (13 %)
Naturvitenskapelige og tekniske	6 (5 %)
Helsevern	10 (8 %)
Alle studier	123 (100 %)

3.3 De fleste søknader om fritak blir innvilget

Universiteter og høyskoler ga uttrykk for uenighet og skepsis til å skulle gi fritak for eksamen/prøve på grunnlag av realkompetanse, dette skjedde i høringsrundene fra 1997 til 2000 før fritak ble mulig ved lovendring.

Derfor er det kanskje overraskende at de fleste søknader om fritak for fag på grunnlag av realkompetanse er blitt innvilget etter faglige vurderinger. Ved høyskolene er 3/4 (74 prosent) av søknadene innvilget, ved universitetene er 2/3 (65 prosent) av søknadene innvilget. Samlet er nesten 3/4 (72 prosent) av søknadene innvilget. (Tabell 3.3.) Dette er gledelig ikke bare for de 88 studentene som har fått fritak for fag i sine studier. Fagmiljøene ved universiteter og høyskoler har bidratt til å virkeliggjøre intensjonene med realkompetansereformen.

Tabell 3.3 Søknader innvilget, avslått og mottatt i studier om fritak for fag på grunnlag av realkompetanse ved universiteter og høyskoler 2001–2004. Antall og prosent.

	Søknader innvilget	Søknader avslått	Søknader ikke avgjort	Søknader mottatt
Universiteter	20 (65 %)	9 (29 %)	2 (6 %)	31 (100 %)
Høyskoler	68 (74 %)	21 (23 %)	3 (3 %)	92 (100 %)
Universiteter og høyskoler	88 (72 %)	30 (24 %)	5 (4 %)	123 (100 %)

Mer enn 3/4 av søknadene om fritak er innvilget i økonomisk-administrative studier, i samfunnsvitenskapelige og juridiske studier og i naturvitenskapelige og tekniske studier. (Det er få søknader i de to siste fagområdene.) I humaniora og estetiske studier er 2/3 av søknadene om fritak innvilget, litt færre i pedagogiske studier. I helsevernstudier er bare 1/2 av søknadene om fritak innvilget. (Tabell 3.4) Hva kan være årsakene til disse forskjellene? Det ser vi nærmere på i kapittel 4.

Tabell 3.4 Søknader innvilget, avslått og mottatt i ulike studier om fritak for fag på grunnlag av realkompetanse ved universiteter og høyskoler 2001–2004. Antall.

Studier:		Søknader innvilget	Søknader avslått	Søknader ikke avgjort	Søknader mottatt
Humaniora og estetiske	Universiteter	15	4	2	21
Humaniora og estetiske	Høyskoler			1	1
Pedagogiske	Universiteter	1	3		4
Pedagogiske	Høyskoler	16	7	2	25
Økonomisk-administrative	Høyskoler	33	7		40
Samfunnsvitenskapelige og juridiske	Universiteter	4	2		6
Samfunnsvitenskapelige	Høyskoler	9	1		10
Naturvitenskapelige og tekniske	Høyskoler	5	1		6
Helsevern	Høyskoler	5	5		10
Alle studier	Universiteter	20	9	2	31
Alle studier	Høyskoler	65	20	3	88
Alle studier	Universiteter og høyskoler	85	29	5	123

En tidligere NIFU kartlegging av realkompetansereformen tok også opp spørsmålet om avkorting av studier på grunnlag av realkompetanse: «De lokalt utviklede retningslinjene sier ingenting om slik avkorting. Ved de lærestedene vi har gjort intervjuer, har man få erfaringer med slike søknader om avkorting, og ingen slike søknader er innvilget. Begrunnelsen er stort sett at ingen realkompetansesøkere har kompetanse som kan erstatte deler av studiet.» (Helland og Opheim 2004 s. 22) Med henvisning til denne rapporten sto det i programmet til dagsseminar ved VOX 16. mars 2005 om Realkompetanse som grunnlag for avkorting av studieløp: «Slik avkorting skjer allerede i flere land, hvorav Frankrike trolig står for den mest radikale varianten. Men også land som England og Australia praktiserer avkorting av studier på bakgrunn av realkompetanse. I Norge derimot kan vi på bakgrunn av NIFU-rapport 6/2004 fastslå at dette, tross lovens tekst, ikke forekommer.».

Den nye undersøkelsen viser imidlertid at 88 studenter har fått avkorting av studieløp ved at deres søknader om fritak for eksamen/prøve er innvilget i årene 2001–2004. Hvorfor er det så forskjellige resultater i de to undersøkelsene?

- Noe skyldes forskjeller i metodisk opplegg. I den tidligere undersøkelsen ble det foretatt intervjuer høsten 2003 ved ni læresteder, i den nye undersøkelsen er det innhentet skriftlig informasjon fra nesten alle læresteder høsten 2004.
- I intervjuene med ansatte i sentral studieadministrasjon ved Universitetet i Oslo og NTNU viste det seg at de ikke hadde oversikt over søknader om fritak, det var delegert til fakultetene. (Derfor kontaktet vi fakulteter i den nye undersøkelsen.)
- For de ni lærestedene som ble intervjuet i den tidligere undersøkelsen, har vi fra den nye undersøkelsen følgende tall for søknader om fritak og innvilgete søknader 2001 – 2004: Universitetet i Oslo 5 søknader og 4 innvilget, NTNU 24 søknader og 15 innvilget, Høgskolen i Oslo 10 søknader og 4 innvilget, Høgskolen i Nesna 4 søknader og ingen innvilget, Høgskolen i Sør-Trøndelag 6 søknader og 6 innvilget, Høgskolen i Stord-Haugesund 1 søknad og 1 innvilget, Høgskolen i Finnmark ingen søknader, BI ingen søknader, Diakonhjemmet høyskole ingen søknader. I alt blir dette 50 søknader og 30 søknader innvilget.
- Den viktigste årsaken til at resultatene er forskjellige, er at de to undersøkelsene gjelder forskjellige grupper studenter. I den forrige undersøkelsen var spørsmålet om avkorting knyttet til prosessen med vurdering av søkere med realkompetanse for opptak til studier. Det var spørsmål om disse realkompetansesstudentene også hadde søkt fritak for fag i de studiene de var kommet inn på – noe de sjelden hadde gjort. Den nye undersøkelsen derimot omfatter søknader om fritak for fag på grunnlag av realkompetanse fra alle studenter, også flertallet som er opptatt med studiekompetanse.

3.4 Utviklingen fra 2001 til 2004

Universiteter og høyskoler mottok 30 søknader fra studenter om fritak for fag på grunnlag av realkompetanse i 2001, det første året dette var mulig å søke om. Året etter var det bare 10 søknader. Så kom det flere søknader, 22 søknader i 2003 og 38 søknader i 2004. Dessuten er det 22 søknader der vi ikke kjenner årstall. (Tabell 3.5.) Det kan se ut som det var et opplagret behov i 2001 og dessuten at muligheten for fritak er blitt bedre kjent i de siste årene.

Det er imidlertid forskjeller i søkning mellom fagområder. I økonomisk-administrative studier var det særlig mange søknader om fritak for fag på grunnlag av realkompetanse i 2001 og 2004. Gjaldt det mange ulike studier ved ulike læresteder eller noen få studier? Det vil vi se på i kapittel 4.3. I humaniora og estetiske studier og i pedagogiske studier var det flest søknader om fritak i 2004. Der

ser det ut til at muligheten for fritak er blitt bedre kjent. I de andre fagområdene er det ingen klar tendens til at det blir færre eller flere søknader.

Tabell 3.5 Søknader mottatt årlig 2001 – 2004 i ulike studier om fritak for fag på grunnlag av realkompetanse ved universiteter og høyskoler. Antall.

Studier:	2001	2002	2003	2004	?	2001 – 2004
Humaniora og estetiske	5	2	3	11	1	21
Pedagogiske	3	0	5	9	12	29
Økonomisk-administrative	17	2	9	12		40
Samfunnsvitenskapelige og juridiske	0	2	3	1	9	16
Naturvitenskapelige og tekniske	4	1	0	1		6
Helsevern	1	3	2	4		10
Alle studier	30	10	22	38	22	123

4 Søknader om fritak for fag og vurderinger av realkompetanse

4.1 Humaniora og estetiske studier

Det var 22 søknader fra studenter i humaniora og estetiske studier om fritak for fag på grunnlag av realkompetanse i 2001–2004, 15 søknader eller 2/3 av søknadene ble innvilget. Det var søknader i både praktisk-teoretiske studier og rent teoretiske studier (tabell 4.1).

Tabell 4.1 Søknader innvilget, avslått og mottatt i humaniora og estetiske studier om fritak for fag på grunnlag av realkompetanse ved ulike læresteder 2001–2004. Antall.

Humaniora og estetiske studier	Lærested	Søknader innvilget	Søknader avslått	Søknader mottatt
Arkeologi	NTNU		1	1
Dansevitenskap	NTNU	6		6
Drama/teater	NTNU	4	1	6
Engelsk	UiO	1		1
Historie	NTNU		1	1
Historie/Idehistorie	UiO		1	1
Historie	HiBodø			1
Kulturvitenskap	UiB			1
Medieproduksjon	NTNU	3		3
Religionshistorie	UiO	1		1
I alt		15	4	22

- Det var 16 søknader om fritak i de praktisk-teoretiske studiene Arkeologi, Dansevitenskap, Drama/teater og Medieproduksjon (audiovisuelle medier) fra studenter ved NTNU. Her kan fagmiljøene vurdere studentenes tidlige praksis i forhold til de praktiske fag som inngår i studiene. De fleste søknader ble innvilget, bare to søknader ble avslått.
- Det var 6 søknader om fritak i de rent teoretiske studiene Engelsk, Historie, Kulturvitenskap og Religionshistorie. Søknadene kom fra studenter ved Uni-

versitetet i Oslo, NTNU, Universitetet i Bergen og Høgskolen i Bodø. To søknader ble innvilget, to ble avslått og to søknader er ikke avgjort.

Hvilken realkompetanse hadde søkerne? Hvilket fag søkte de fritak for på grunnlag av realkompetanse? Hvor mange studiepoeng søkte de fritak for? Hvilke søknader ble innvilget og hvilke avslått? Oversikten i tabell 4.2 skal gi svar på disse spørsmålene.

I de rent teoretiske studiene i humaniora og estetiske fag er søkerens realkompetanse skriftlig produksjon. Søkerne har skrevet en fagbok eller lignende, tildels knyttet til deres lærerpraksis. Flere studenter har søkt om å få dette godkjent som likeverdig med en hovedfagsoppgave/masteroppgave (60 studiepoeng). Bare en student i religionshistorie fikk søknaden innvilget. To studenter i historie fikk avslag, de hadde skrevet en bygdebok og en biografi. Noen studenter med lærerpraksis har skrevet lærebøker eller faglige hefter, de har søkt om å få dette godkjent som en del av hovedfaget (10 studiepoeng) som ble innvilget eller som et grunnfag. Disse søkerne har tidligere gjennomført studier på bachelornivå og de har trolig studiekompetanse. Det var uventet for oss å finne denne gruppen søkere, der begrepet «realkompetanse» kan omfatte også å skrive en fagbok. I undersøkelsen er det vel denne gruppen som er fjernest fra det vi tenker på som typisk «realkompetanse», yrkeserfaring fra praktiske yrker.

I de praktisk-teoretiske studiene i humaniora og estetiske fag er søkerens realkompetanse praksis fra ulike former for kunstnerisk virksomhet, tildels også undervisning. De fleste søkerne har også studert. Vi skal se nærmere på søknader om fritak i fire praktisk-teoretiske studier, i et av disse studiene har vi intervjuet fagansvarlig for vurderingen av søknadene.

Dansevitenskapstudiet ved NTNU har et tyngdepunkt i tradisjonell folkedans i Norge og andre land. Studentene skal ikke bare lære å analysere dans, men også å instruere, formidle og dokumentere dans ifølge studieplanen. De seks studentene (fem kvinner og en mann) som søkte og fikk innvilget fritak for fag, hadde realkompetanse som instruktører i norsk folkedans, afrikansk dans, terapeutisk dans og andre danseformer. De som søkte om fritak for deler av bachelor/cand.mag. studiet for opptak til master i dansevitenskap, hadde også studert nærliggende og relevante fag som dramaturgi og folkloristikk.

Tabell 4.2 Hvilket fag og antall studiepoeng i humaniora og estetiske studier det er søkt fritak for på grunnlag av hvilken realkompetanse, om søknaden er innvilget 2001–2004.

Humaniora og estetiske studier	Søkt fritak for fag	Studiepoeng	Realkompetanse	Søknad innvilget	Lærested
Arkeologi master	Arkeologi grunnfag og mellomfag	90	Smed, rekonstruksjonsarbeid, kulturarbeid- og historiestudier	Nei	NTNU
Dansevitenskap	Praksis (folkedans)	30	Instruktør og kurs i folkedans (2 søkere)	Ja	NTNU
«	Basisemner (fordypning)	30	Lang praksis instruktør i dans, dansevit. studier	Ja	«
Dansevitenskap master	Deler av bachelor/cand.mag.		Praksis og kandidat i dramaturgi	Ja	«
«	«		Instruktør i afrikansk dans, idrettsstudier	Ja	«
«	«		Instruktør og kurs i folkedans, folkloristikkstudier	Ja	«
Drama/teater	Mellomfagstillegg	30	Lang praksis og privat/utenlandsk teaterutdanning	Ja	NTNU
Drama/teater master	Teaterproduksjon	15	«	Ja	«
«	Deler av basis og påbygning	60 + 30	«	Ja delvis	«
«	Deler av master		Lang praksis	Ikke avgjort	«
«	Lektorkompetanse (hovedfag)	120	Lang lærerpraksis ved høyskole, fagartikler	Ja	«
«	Lektorkompetanse (hovedfag)	120	Lang kunstnerisk praksis	Nei	«
Engelsk hovedfag	Teaching English as a foreign language	10	Skrevet 5 lærebøker for yrkesfag	Ja	UiO
Historie	Hovedfagsoppgave	60	Skrevet bygdebok	Nei	NTNU
Historie/ Idehistorie	Masteroppgave	60	Skrevet biografi	Nei	UiO
Historie	Grunnfag/årsenhet	60	Skrevet 2 hefter, lang lærerpraksis	Ikke avgjort	HiBodø
Kulturvitenskap	To emner i bachelorgrad	30	Administrasjon, kunst og kultur	Ikke avgjort	UiB
Medieproduksjon	Bildemediekunnskap (grunnfag)	30	Lang praksis, UH gjestelærer	Ja	NTNU
«	Påbygningsdel av fordypning	30	Lang praksis, nordisk utdanning, UH lærer	Ja	«
«	Mellomfagstillegg	30	Praksis	Ja	«
Religionshistorie	Hovedfagsoppgave	60	Skrevet bok	Ja	UiO

Arkeologistudiet på masternivå krever at studenter har grunnleggende kunnskaper i arkeologi, der feltarbeid inngår. En søker hadde realkompetanse som faglært smed samt rekonstruksjons- og dokumentasjonsarbeid innen jern. I tillegg hadde søkeren toårig kandidatstudium i kulturarbeid (120 studiepoeng) og et halvt års historiestudier (30 studiepoeng). Fagmiljøet ved NTNU vurderte at dette ikke var likeverdig med arkeologi grunnfag og mellomfag (90 studiepoeng) for opptak til arkeologi master.

Medieproduksjonstudiet ved NTNU er orientert mot studenter som ønsker å arbeide med de filmatiske virkemidlene i audiovisuelle medier ifølge studieplanen. Studentene får en grunnleggende praktisk-teoretisk innsikt i film- og fjernsynsproduksjon med bruk av digitalt videoproduksjonsutstyr. Studiet er teoretisk knyttet opp mot Filmvitenskap. De tre studentene (alle menn) som søkte og fikk innvilget fritak for fag på grunnfag/mellomfagnivå (30 studiepoeng) hadde mange års praksis i filmarbeid. To søkere hadde undervist studenter i praktisk filmarbeid. I tillegg hadde en søker nordisk filmutdanning, en annen søker hadde tatt en rekke kurs, to søkere hadde grunnfag i medieproduksjon. Dette var erfarne yrkesutøvere som ønsket å få formalisert sin realkompetanse.

Et intervju om vurderinger av realkompetanse for fritak i Drama- og teaterstudiet ved NTNU

Drama- og teaterstudiet har en praktisk-teoretisk tilnærming til faget ifølge studieplanen. Studentene skal utvikle kritisk forståelse av fortidens og samtidens drama- og teateruttrykk, evne til å gjennomføre ulike faglige prosjekter og evne til å reflektere over forholdet mellom teori og praksis, en utøvende kompetanse med sikte på anvendelse i ulike yrkessammenhenger. Som jobbmuligheter nevnes dramapedagog, dramaturg, produsent, instruktør, tilrettelegger og leder av barne/ungdoms/amatørteater, skuespiller og dramaterapeut.

Seks studenter (alle kvinner) har søkt fritak på grunnlag av realkompetanse for ulike fag på flere nivåer i Drama/teaterstudiet: fra Teaterproduksjon (15 studiepoeng) på basisnivå/grunnfag og Mellomfagstillegg (30 studiepoeng) til full Lektorkompetanse/hovedfag (120 studiepoeng).

Ingen av søkerne var realkompetansestudenter. Alle har studiekompetanse og de har tatt 15–20 studiepoeng grunnleggende teori i drama/teater, det vil si opptil 1/3 av omfanget på basisnivå/grunnfag.

Hvilken realkompetanse hadde søkerne som grunnlag for søknadene? Tre søkere hadde lang teaterpraksis som skuespiller og/eller instruktør. I tillegg hadde søkerne ett eller to år med privat norsk eller utenlandsk teaterutdanning, som ikke er akkreditert (Bårdar Akademiet, Drama Studio i England) eller ikke gir studiepoeng innenfor vårt gradssystem (Bergen teaterskole). Den engelske

teaterutdanningen ble allikevel godkjent som 60 studiepoeng av Internasjonal seksjon ved NTNU. Fagmiljøet og HF fakultetet er ikke helt enige i vurderingen av studenter som tar ett til to år med utenlandsk spesialisert teaterutdanning f.eks. i mime. Verken Lånekassen eller andre gir særlig uttelling for slike utdanninger i det akademiske system.

De fleste søknader gjelder innpassing, det vil si fritak for et fag/deler av studiet på et nivå. En søker fikk godkjent fritak for ett års basisstudier (60 studiepoeng) ut fra teaterpraksis koblet sammen med årsstudium i teatervitenskap uten eksamen, satt i gang av arbeidsetaten i Nordland. Hun fikk ikke fritak for påbygning (30 studiepoeng) på fordypningsnivå.

Oppdelingen av studiet i moduler, som følge av Kvalitetsreformen, har gitt anledning til å skille ut kurs som det er enklere å gi fritak for på grunnlag av realkompetanse. Et eksempel er det praktiske faget DRA 1003 Teaterproduksjon (15 studiepoeng). Studenter som har hatt instruktør ansvar, jobbet i frie teatergrupper o.l. kan dette allerede. De søker om fritak. Fagansvarlig vurderer deres realkompetanse slik at «dette ekvivalerer tilstrekkelig med innhold og arbeidsmåter i emnet DRA 1003», og søknaden blir innvilget.

Det var to søknader om lektorkompetanse i drama/teater, det vil si fritak for et helt hovedfag (120 studiepoeng). En søker hadde lang lærerpraksis ved høyskole, vært sensor, holdt etterutdanningskurs og skrevet fagartikler i tidsskrifter/bøker. Denne søknaden ble innvilget. En annen søker hadde primært kunstnerisk praksis, søknaden ble avslått. Fagmiljøet kan ikke ekvivalere kunstnerisk praksis med hele løpet i hovedfag inkludert avhandling. Ellers er de i fagmiljøet positive til kunstnerisk praksis og gir fritak for det i bachelorstudiet. Det var ikke stor diskusjon om disse to søknadene, de fulgte prosedyre: Søkeren søker departementet om å få lektorkompetanse. Departementet ber institusjonen vurdere søkerens realkompetanse. Søknaden går via fakultetet som ber instituttet finne en fagperson til å foreta vurderingen. De bruker kompetanseutviklingen i hovedfaget som mal, men de har ikke vurdert søkerens realkompetanse eksplisitt opp mot delemner i hovedfaget.

Denne typen vurderinger av lektorkompetanse er eldre enn Kompetansereformen. På 80-tallet fantes det en del ansatte i faste undervisningsstillinger ved høyskolene som ikke hadde hovedfag i drama/teater. Hovedfaget kom først i 1990. Da fikk disse høyskolelærerne behov for å formalisere sin kompetanse. En egen ordning ble laget, med avkortet avhandling, et par delprøver og vurdering av arbeidserfaring for hva som kan anses likeverdig med hovedfag.

Det er felles oppfatning av slike vurderinger av realkompetanse i fagmiljøet ved NTNU og ved høyskolene, der teater/drama inngår i utdanninger til faglæ-

rer, førskolelærer og allmennlærer. NTNU har praktiske fag i studiet Drama/teater, mens universitetene i Oslo og Bergen har rene teoretiske studier i Teatervitenskap. Det er et nasjonalt fagråd i teater og drama, men det er ikke veldig aktivt. Delvis derfor har de etablert et formalisert Nettverk i drama, som møtes minst en gang i året og der høyskolene er med.

Den fagansvarlige for vurderingene mener at det ikke egentlig finnes noen felles policy fra ledelsen ved NTNU eller HF fakultetet om fritak for eksamen på grunnlag av realkompetanse. Selv om fakultetet har flere kunstfag, så er det ikke noen felles maler for å vurdere søknadene om fritak. Det blir overlatt til fagmiljøet å utarbeide maler, fakultetet aksepterer avgjørelsene fra fagmiljøet.

Det er etter hans syn lite formell informasjon i studiekatalog og websider til studenter om muligheten til å søke fritak for eksamen på grunnlag av realkompetanse. I drama/teater er det lite formell informasjon om dette, men studenter hører om muligheten for fritak og det sprer seg lett blant studentene. Noen studenter har jobbet ti år i frie teatergrupper, de spør om å få ekvivalert dette som 10–15 studiepoeng.

I drama/teater fagmiljøet er de allment åpne for prinsippet om å gi studenter fritak for eksamen eller praksis på grunnlag av realkompetanse. De har fokus på forholdet mellom teori og praksis. Praksis legges inn i studiet, det fører til at de får mange realkompetanse søknader ved NTNU i motsetning til rent teoretiske teatervitenskapstudier ved universitetene i Oslo og Bergen.

I drama/teater ved NTNU lager de nå en egen avkorting for mastergrad, som nærmer seg kunstnerisk og pedagogisk master. De vil nok få søknader om det ut fra realkompetanse, men de vil være litt skeptiske og neppe bli mer liberale i å gi fritak. En av grunnene til at de vil ha en egen variant av mastergraden er at mange studenter har empiri fra sin teaterpraksis og bruker det i avhandlingen. De vil ta ansvar for å veilede og integrere praksis i avhandlingen.

4.2 Pedagogiske studier

Det var 29 søknader fra studenter i pedagogiske studier om fritak for fag på grunnlag av realkompetanse i 2001–2004, 17 søknader eller vel halvparten av søknadene ble innvilget.

Det var søknader i studier med og uten nasjonale rammeplaner (tabell 4.3).

- Det var 20 søknader om fritak i pedagogiske studier med nasjonale rammeplaner: Allmennlærer (17 søknader), Faglærer i estetiske fag, Førskolelærer. Så mange som 14 søknader ble innvilget og bare seks søknader ble avslått.

Det var overraskende at nesten $\frac{3}{4}$ av søknadene om fritak for fag på grunnlag av realkompetanse ble innvilget i disse studiene som har nasjonale rammeplaner. Høgskolene i Oslo og Nesna har ikke innvilget noen søknader, i Nesna er to søknader ennå ikke avgjort.

- Det var 9 søknader om fritak i pedagogiske studier uten rammeplaner: Dramapedagogikk, Idrett grunnfag, Pedagogikk bachelor, Pedagogikk master, Rådgivning og sosialpedagogisk arbeid. Fem søknader eller halvparten ble innvilget, fire søknader ble avslått.

Tabell 4.3 Søknader innvilget, avslått og mottatt i pedagogiske studier om fritak for fag på grunnlag av realkompetanse ved ulike høgskoler 2001 – 2004. Antall.

Pedagogiske studier	Høgskole	Søknader innvilget	Søknader avslått	Søknader mottatt
Allmennlærer	Nesna	0	2	4
Allmennlærer	NLA Lærerhøgskolen	4	1	5
Allmennlærer	Oslo		2	2
Allmennlærer	Sør-Trøndelag	4		4
Allmennlærer	Tromsø	1 (delvis)	1	2
Dramapedagogikk	Bergen	1		1
Faglærer kunst og håndverk	Stord-Haugesund	1		1
Faglærer musikk	Tromsø	1		1
Førskolelærer	NLA Lærerhøgskolen	1		1
Idrett grunnfag	Telemark		1	1
Pedagogikk master	Lillehammer	1		1
Pedagogikk bachelor	NTNU	1	3	4
Rådgivning og sosialpedagogisk arbeid	Buskerud	2		2
I alt		17	10	29

Hvilken realkompetanse hadde søkerne? Hvilket fag søkte de fritak for på grunnlag av realkompetanse? Hvor mange studiepoeng søkte de fritak for? Hvilke søknader ble innvilget og hvilke avslått? Oversikten i tabell 4.4 skal gi svar på disse spørsmålene.

Tabell 4.4 Hvilket fag og antall studiepoeng i pedagogiske studier det er søkt fritak for på grunnlag av hvilken realkompetanse, om søknaden er innvilget 2001–2004.

Pedagogiske studier	Søkt fritak for fag	Studiepoeng	Realkompetanse	Søknad innvilget	Høgskole
Allmennlærer	Alle fag	240	Lærervikar grunnskole	Ikke avgjort	Nesna
«	Alle fag	240	Lærervikar grunnskole	Ikke avgjort	Nesna
«	Engelsk årsstudium	60	Undervist i engelsk 20 år vg skole/grunnskole	Nei	Nesna
«	Musikkvitenskap årsstudium	60	Musikkskole lærer, instruktør	Nei	Nesna
Allmennlærer	Praksisperiode (3 uker)	0	Lærervikar (4 søkere)	Ja	NLALærerhøgskolen
«	Praksisperioder (3 + 3 uker)	0	Lærerassistent, barnehageass.	Nei	NLA Lærerhøgskolen
Allmennlærer	Praksis (20 uker)	0	Spesialpedagog, lærer, barnehage	Nei	Oslo
«	Heimkunnskap	15	Kokk/husmor 2 år, husmor	Nei	Oslo
Allmennlærer	Alternativ praksis (1 uke)	0	Barnehageassistent (4 søkere)	Ja	Sør-Trøndelag
Allmennlærer	Logopedi praksis, prosjektoppgave	30	Senter for språk og talevansker	Nei	Tromsø
«	Pedagogisk arbeid på småskoletrinn (PAPS 1)	30	Førskolelærer, lærer småskolen, skolekontor	Ja delvis	Tromsø
Dramapedagogikk master	Musikkdramatisk produksjon	10	Yrkeserfaring og utdanning	Ja	Bergen
Faglærer kunst og håndverk	Kunst og håndverk mellomfagstillegg	30	Lærer 20 år, prosjekter, 1 år formingsutd.	Ja	Stord-Haugesund
Faglærer musikk	Praksis (avkorte)	0	Musikklærer	Ja	Tromsø
Førskolelærer	Praksisperiode (4 uker)	0	Barnehageassistent	Ja	NLALærerhøgskolen
Idrett grunnfag	Idrettsaktiviteter		Idrett særlig i Forsvaret	Nei	Telemark
Pedagogikk master	Prosjektseminar didaktikk fjernundervisning og voksenpedagogikk	18	Utviklingsarbeid ved Senter for livslang læring	Ja	Lillehammer
Pedagogikk master	Del av bachelor/cand.mag.		Yrkeskompetanse, utdanning (4 søkere)	Ja (1) Nei (3)	NTNU
Rådgivning og sosialpedagogisk arbeid 2. halvår	Rådgivning og sosialpedagogisk arbeid 1. halvår	30	Sosialped. 1. halvår, arbeid, personalfag	Ja	Buskerud
«	«	30	Spesialped. 1. halvår, arbeid, Markedsføring	Ja	«

I pedagogiske studier med nasjonal rammeplan vedtatt av UFD, har seks søkere fått avslått søknader om fritak for fag på grunnlag av realkompetanse, med rammeplanen som begrunnelse for avslaget.

Ved Høgskolen i Tromsø har de hatt to slike saker i allmennlærerstudiet. En søknad «gjaldt fritak fra praksis og prosjektoppgave i faget Logopedi. Søkeren hadde lang arbeidserfaring fra et senter for språk og talevansker, men søknaden ble avslått med begrunnelse at rammeplanverket ikke åpnet for fritak.» En annen søknad «gjaldt fritak fra praksis, prosjektoppgave og skriftlig eksamen i faget Pedagogisk arbeid i småskoleverket (PAPS) 1. Søkeren var utdannet førskolelærer og hadde en lang og variert arbeidserfaring fra blant annet skolekontor og som lærer på småtrinnet. Søknaden ble avvist med begrunnelse i reglene i rammeplanen for studiet. Vedtaket ble påklaget og på grunn av en feil i saksbehandlingen ble søknaden delvis innvilget, slik at søkeren fikk fritak fra praksis og skriftlig eksamen, men måtte levere en prosjektoppgave som eksamensbesvarelse.»

Ved Høgskolen i Oslo har de hatt en sak hvor en student har klaget på avslag av innpassing av realkompetanse som praksis i allmennlærerstudiet. Grunnen til avslaget er at «praksisen i begrenset del er fra klasserom (om lag 1,5 år) mens den øvrige praksisen er som spesialpedagog eller fra barnehage; praksisen er ikke veiledet; praksisen er ikke knyttet til de fag som ligger i grunnutdanningen i de enkelte år». Det hadde vært noe kollegaveiledning i lærervikariatet, men ikke veiledning av øvingslærer. Saken er til behandling i Høgskolens klagenemnd.

I allmennlærerstudiet har seks søkere realkompetanse fra flere års arbeid som lærervikar i grunnskolen. Fire har søkt fritak for en praksisperiode og fått innvilget det ved den private NLA Lærerhøgskolen. To har søkt fritak for hele allmennlærerstudiet ved Høgskolen i Nesna, dette er ennå ikke avgjort. En søker har realkompetanse som lærerassistent og barnehageassistent, søknaden om fritak for flere praksisperioder ble avslått ved NLA Lærerhøgskolen. Fire søkere har realkompetanse fra flere års arbeid som barnehageassistenter. De søkte fritak for en ukes alternativ praksis som kan gjennomføres i bl.a. barnehage, søknadene ble innvilget ved Høgskolen i Sør-Trøndelag. Etter ny rammeplan inngår ikke alternativ praksis i allmennlærerstudiet fra og med 2003.

Faglærerstudiene søkes i stor grad av personer som har yrkesutdanning og yrkeserfaring i de fagene de skal undervise i. En faglærer fikk innvilget søknad om fritak for mellomfagstillegg i kunst og håndverk, ut fra realkompetanse med 20 års undervisning i faget ved videregående skoler og ungdomsskoler, utvikling av prosjekter i stilhistorie og lokal byggeskikk osv samt formell kompetanse

tilsvarende grunnfag med 1. og 2. halvårsenhet i forming. En annen søker fikk avkortet praksisperioden i musikk faglærerstudiet på bakgrunn av yrkespraksis.

To lærere har søkt om å få godkjent sin undervisning i mange år i henholdsvis engelsk og musikk som likeverdig med årsstudium i engelsk og musikkvitenskap, dette er videreutdanning for lærere. Søknadene ble avslått. Vår kommentar er: Kompetansen fra undervisning kan kanskje tilsvare de fagdidaktiske delene av studiene. Men det kan se ut som søkerne ikke var klar over at de teoretiske fagene skal være på grunnfagsnivå, og derfor ikke tilsvare hva lærerne underviser elever i videregående skole eller grunnskolen.

Vi ville tro at det ville være lettere å få innvilget fritak for fag/praksis i studier uten rammeplan enn i studier med rammeplan. Det ser ikke slik ut her. I pedagogiske studier uten rammeplan ble fire av ni søknader avslått. Tre studenter har fått avslått søknader om avkortning av bachelor/cand.mag. studiet for opptak til pedagogikk master ut fra sin yrkeskompetanse og studier, en student fikk søknaden innvilget. En student fikk ikke fritak for idrettsaktiviteter i idrett grunnfag ut fra egne dokumenterte idrettsaktiviteter, særlig i Forsvaret. Studenten påklaget det første avslaget, klagenemnda ved høgskolen ga nytt avslag. Her kunne innvilget søknad ført til et ras av søknader om fritak fra studenter som hadde gjennomført militærtjenesten.

Studenter som har fått innvilget fritak for fag i pedagogiske studier uten rammeplan har lang yrkeserfaring i tillegg til tidligere studier. Det gjelder søkerne i studiene Dramapedagogikk master, Pedagogikk master og Rådgivning og sosialpedagogisk arbeid. Disse voksne studentene har fått fritak for 10–30 studiepoeng på grunnlag av sin realkompetanse.

Et intervju om vurderinger av realkompetanse for fritak i Allmennlærerstudiet og Førskolelærerstudiet ved NLA Lærerhøgskolen

Ved høgskolen har de i alt hatt seks søknader fra studenter og alle gjelder avkortning av praksis. I allmennlærerstudiet søkte fire studenter om fritak for en praksisperiode (tre uker) og en student søkte om fritak for to praksisperioder av de i alt seks praksisperiodene. I førskolelærerstudiet søkte en student om fritak for en praksisperiode (fire uker). Det er ikke studiepoeng for praksis, siden praksisperiodene er integrert i ulike fag i løpet av studietiden.

Halvparten av studentene som søkte fritak for praksis ut fra realkompetanse, var også opptatt i studiet med realkompetanse – to i allmennlærerstudiet og en i førskolelærerstudiet. Studiekompetanse hadde tre studenter i allmennlærerstudiet som søkte fritak for praksis ut fra realkompetanse.

Studentenes realkompetanse i form av tidligere arbeidspraksis i undervisning eller i barnehage begrunnet at de fikk fritak for deler av praksis i studiet. To studenter hadde lang og bred arbeidspraksis. De tre andre hadde mer begrenset arbeidspraksis, men det var nok.

Allmennlærerstudentene hadde vært lærervikarer i mange år, opptil 19 år med tildels betydelig timetall (fra 40 prosent til 100 prosent stilling), en hadde jobbet som lærervikar i 13 år i full stilling. En søker med veldig lang praksis fikk fritak for første og andre praksisperiode i begynnelsen av allmennlærerstudiet. De andre søkerne fikk fritak for femte eller sjette praksisperiode i siste studieår i allmennlærerstudiet. Førskolelærerstudenten hadde vært barnehageassistent i mange år. Hun fikk fritak for en praksisperiode i siste studieår.

En søker fikk ikke innvilget fritak for femte og sjette praksisperiode i allmennlærer studiet i 2002. Hun hadde barnehagepraksis og ikke så mye skolepraksis. I skolen hadde hun dessuten ikke jobbet selvstendig som vikarlærer, men vært lærerassistent – dette er en stilling som brukes f.eks. for utviklingshemmet barn.

Det har vært diskusjoner i den faste gruppen (prorektor, studieleder, praksisleder) som har vurdert søknader om fritak 2001–2004. De fikk tre søknader om fritak for praksis samtidig. Studieleder har fått en del spørsmål om fritak for praksis, hun har avvist de som bare hadde jobbet ett år som lærervikar. De ønsket å demme opp for et ras av søknader. Det førte til at de fikk laget retningslinjer med presiseringer i 2004:

«Avkorting av praksis som følge av lærerarbeid før ein byrja på høgskulen: Minimum tre års kvalifisert arbeid i skulen (for AL) eller barnehagen (for FL). Med kvalifisert arbeid meines at ein må ha ansvar for planlegging og gjennomføring av arbeidet. Det vil seia at arbeid som assistent normalt ikke vil telja med. Når nemda så finn at det er grunnlag for avkorting, bør dette normalt knytast til perioden for alternativ praksis/klasseovertaking. Vidare bør det vera ein føresetnad at praksisperiodane elles vert bestått med god margin.».

Praksis er veldig viktig i lærerutdanningene, og praksis blir veiledet. De er derfor restriktive med å gi avkorting/fritak. Men hvis de skal gi fritak, må søkeren ha hatt ansvar for læring i arbeidet, ikke bare vært med en annen lærer som assistent. I praksis skal studenten prøve ut seg selv, komme med egne refleksjoner. Vanlige studenter skriver praksisrapport fra praksisperiodene. Studenter som har fått fritak for en praksisperiode, slipper da dette.

Ved høgskolen har de ikke lagt fagplaner for avkortede studieløp. De har ikke hatt noen søknader om avkorting av fag, bare avkorting av noen ukers praksis.

Den intervjuede hadde hørt at andre land har kvalifiseringsprogrammer for lærervikarer, i England varer slike programmer mindre enn ett år.

De gir ikke særskilt informasjon til realkompetansestudenter ved opptak om muligheten til å søke fritak for eksamen/praksis. Høgskolen har godt voksne studenter som har vært lærervikarer. Studentene tar initiativ og forhører seg om mulighetene for fritak. Alle studenter ved høgskolen har jevnlig samtaler med sin faste veileder gjennom hele studiet. Studenter spør veileder om fritak for fag eller praksis, veileder ber dem kontakte studieleder eller praksisleder.

Blant personalet er det mer diskusjoner om opptak ut fra realkompetanse enn om fritak for praksis ut fra realkompetanse. Unntaket er diskusjoner i den faste gruppen som vurderer søknadene om fritak. På lærerkonferanser de siste årene har det bare vært diskusjoner om realkompetanseopptak og ikke fritak for fag/praksis på grunn av realkompetanse.

I fagmiljøet vil de vel si mer allment at det kan være rimelig at noen studenter får fritak for eksamen eller praksis på grunnlag av realkompetanse. Men realkompetansen må dokumenteres godt, og den må være innenfor de retningslinjer som høgskolen har satt opp om fritak for praksis. Høgskolen må eventuelt utvikle nye retningslinjer om fritak for fag hvis de får slike søknader. En ønsker å komme i møte studenter som kan dokumentere betydelig praksis, men vil ikke at det skal bli for lett. Veiledet praksis er sentralt i lærerutdanningene. Høgskolen gir mulighet for fritt valg av en praksisperiode. Studenter kan reise til U-land, være ved en folkehøgskole og lignende. Dette blir praksis uten veiledning, så også ut fra den ordningen er det uproblematisk å gi fritak for en av seks praksisperioder på grunnlag av tidligere lærerpraksis.

4.3 Økonomisk-administrative studier

Det var 40 søknader fra studenter i økonomisk-administrative studier om fritak for fag på grunnlag av realkompetanse i 2001–2004, 33 søknader eller 4/5 av søknadene ble innvilget. Dette fagområdet hadde flest søknader og relativt flest søknader som ble innvilget. Seks av de syv høgskolene som har mottatt søknader, har innvilget søknader. Det var flere søknader i bransjerettede studier enn i generelle økonomisk-administrative studier (tabell 4.5).

- Det var 12 søknader om fritak i de generelle studiene: Økonomi og administrasjon (seks søknader), Regnskapsøkonomi, Revisjon, Administrativ data-

- behandling. Åtte søknader ble innvilget, fire ble avslått.
- Det var 28 søknader om fritak i de bransjerettede studiene: Eksportmarkedsføring (23 søknader), Fiskeriøkonomi, Reiseliv og turisme. Nesten alle søknadene, 25 eller 9/10, ble innvilget. Bare tre søknader ble avslått.

Tabell 4.5 Søknader innvilget, avslått og mottatt i økonomisk-administrative studier om fritak for fag på grunnlag av realkompetanse ved ulike høyskoler 2001 – 2004. Antall.

Økonomisk-administrative studier	Høgskole	Søknader innvilget	Søknader avslått	Søknader mottatt
Administrativ databehandling	Hedmark	1		1
Eksportmarkedsføring bachelor/2,5 år	Bodø	21	2	23
Fiskeriøkonomi kandidat	Bodø	2	1	3
Reiseliv og turisme	Harstad	2		2
Regnskapsøkonomi kandidat	Hedmark	3		3
Revisjon bachelor	Harstad		1	1
Revisjonsfag bachelor	Sør-Trøndelag	1		1
Økonomi og administrasjon kandidat	Molde		1	1
Økonomi og administrasjon bachelor	Oslo	1	2	3
Økonomi og administrasjon bachelor	Sør-Trøndelag	1		1
Økonomi og administrasjon	Tromsø	1		1
I alt		33	7	40

Hvilken realkompetanse hadde søkerne? Hvilket fag søkte de fritak for på grunnlag av realkompetanse? Hvor mange studiepoeng søkte de fritak for? Hvilke søknader ble innvilget og hvilke avslått? Oversikten i tabell 4.6 skal gi svar på disse spørsmålene.

Tabell 4.6 Hvilket fag og antall studiepoeng i økonomisk-administrative studier det er søkt fritak for på grunnlag av hvilken realkompetanse, om søknaden er innvilget 2001–2004.

Økonomisk-administrative studier	Søkt fritak for fag	Studiepoeng	Realkompetanse	Søknad innvilget	Høgskole
Administrativ databehandling (1 år)	Grunnleggende EDB	5		Ja	Hedmark
Eksportmarkedsføring 2,5 år/bachelor	Praksis i norsk fiskeribedrift	0/5	Fiskeindustri (12 søkere)	Ja	Bodø
«	«	«	Fiskeindustri og fiske (2 søkere)	Ja	«
«	«	«	Fiske (6 søkere)	Ja	«
«	«	«	Oppdrettsanlegg	Ja	«
«	«	«	I forbindelse med skole	Nei	«
«	«	«	Arbeidslivet	Nei	«
Fiskerøkonomi kandidat	Fiskeriteknologi, Feltkurs	0	Fiske (2 søkere)	Ja	Bodø
«	«	0	Turistbåt	Nei	«
Reiseliv og turisme	Spansk	12	Studier i Spania	Ja	Harstad
«	Spansk	15	Studier i Spania	Ja	«
Regnskapsøkonomi kandidat (2 år)	Grl. bedr.økon. analyse, Grl. regnskap, Finansregnskap, Regnskaps-teori, Regnskapsorg. Bransjekunnskap	6+6+6 +5+5 +5=33	Regnskapssjef	Ja	Hedmark
«	Grunnleggende regnskap	6	Regnskaps-konsulent (2 søkere)	Ja	«
Revisjon bachelor	Regnskapsorg. Finansregnskap	6+6 = 12	Regnskapskontor	Nei	Harstad
Revisjonsfag Bachelor	Innføring i bedriftsøkonomi og regnskap	12	Ligningskontor, etatsutdanning	Ja	Sør-Trøndelag
Økonomi og administrasjon bachelor	Informasjons-systemer		Arbeidserfaring, fag NTNU	Ja	Oslo
«	Engelsk	10	Studier i England	Nei	«
«	Engelsk	10	Brukt engelsk i studier	Nei	«
Økonomi og administrasjon bachelor	Innføring i skatterett, rettslære, to regnskapsfag	12+6+ 12+6 = 36	Godkjent regnskapsfører	Ja	Sør-Trøndelag
Økonomi og administrasjon kandidat (2 år)	Grunnkurs i databehandling	6	Datakortet, utenlandsk lærerutdanning	Nei	Molde
Økonomi og administrasjon (2 år)	Prosjektarbeid	6	Prosjektleder	Ja	Tromsø

Erfarne yrkesutøvere styrker sin formelle kompetanse ved å ta toårige og treårige generelle økonomisk-administrative studier. På grunnlag av sin realkompetanse i regnskapsarbeid søkte noen av disse studentene fritak for ett eller flere grunnleggende fag i første del av studiet. Seks studenter søkte fritak, fem fikk innvilget søknaden. Tre studenter fikk fritak for 6–12 studiepoeng. To studenter fikk fritak for til sammen 33–36 studiepoeng tilsvarende et halvt års studier, disse hadde yrkeserfaring som regnskapssjef og godkjent regnskapsfører.

En søker fikk derimot avslag på søknad om fritak for to regnskapsfag i revisjonsstudiet. Høgskolen i Harstad skriver at søknaden ble avslått fordi «eksamen tatt ved (en annen høgskole) hadde et annet faglig innhold enn kursene det var søkt om fritak for. Realkompetansen dokumenterte bare at søkeren hadde jobbet på regnskapskontor, ikke hva vedkommende hadde jobbet med, hvor lenge, eller hvor stor stilling det var snakk om.» Et alternativ til å gi avslag ville vært først å be søkeren om bedre dokumentasjon av realkompetansen.

Språkfag inngår i økonomisk-administrative studier, og flere studenter har søkt om fritak på grunnlag av realkompetanse. I studiet Reiseliv og turisme i Harstad ble to søknader om fritak for to moduler i spansk innvilget på grunnlag av gjennomførte og beståtte studier ved spansk lærested som ikke var godkjent i Norge. I studiet Økonomi og administrasjon bachelor ved Høgskolen i Oslo ble to søknader om fritak for engelsk avslått. Søkerens realkompetanse «studert i England» og «brukt engelsk som litteratur i ulike fag» tilsvarer ikke engelskfagets fokus på økonomisk-administrative emner og arbeidsoppgaver.

IT fag inngår også i økonomisk-administrative studier. En student fikk fritak for faget Informasjonssystemer på grunnlag av arbeidserfaring og IT fag ved NTNU. En annen student fikk ikke fritak for faget Grunnkurs i databehandling på grunnlag av bestått eksamen for Datakortet og utenlandsk lærerutdanning.

I bransjerettede økonomisk-administrative studier var det ikke søknader om fritak for teoretiske fag, bare mange søknader om fritak for praktiske kurs og praksis på grunnlag av realkompetanse. Tre studenter i Fiskeriøkonomi kandidatstudiet søkte om fritak for feltkurs i faget Fiskeriteknologi, to fikk innvilget søknaden. I Eksportmarkedsføring bachelorstudiet har så mange som 21 studenter fått fritak for Praksis i norsk fiskeribedrift på grunnlag av realkompetanse fra fiske og/eller fiskeindustri eller oppdrettsanlegg. Ingen andre studier har hatt så mange søknader om fritak. Derfor ble dette studiet valgt ut for intervju.

Et intervju om vurderinger av realkompetanse for fritak i Eksportmarkedsføringstudiet ved Høgskolen i Bodø

«Bachelorstudiet i Eksportmarkedsføring gir deg utdanningsbakgrunn for å jobbe innen en av landets største eksportnæringer. Studiet gir deg grundig opp-

læring i å selge og markedsføre fisk i et internasjonalt marked. Studiet kombinerer grundig bransjekunnskap om fiskeri- og akvakulturnæringen med økonomi og markedsfag.» I 2004 ble studiet treårig bachelor, tidligere varte det 2,5 år.

Høgskolen i Bodø har mottatt 23 søknader fra studenter om fritak på grunnlag av realkompetanse for kurset Praksis i norsk fiskeribedrift i studiet Eksportmarkedsføring i årene 2001 – 2004. Ingen andre studier har hatt så mange søknader om fritak. Det var tretten søknader i 2001, bare en søknad i 2002, fire søknader i 2003 og fem søknader i 2004.

Som realkompetanse hadde seks søkere arbeidserfaring fra fiske, to søkere hadde erfaring fra både fiskeindustri og fiskebåt, tolv søkere hadde erfaring fra fiskeindustri, en søker hadde erfaring fra oppdrettsanlegg. Alle disse 21 studentene fikk innvilget søknaden om fritak for praksis i norsk fiskeribedrift. Bare to søknader om fritak ble avslått i 2001 og 2004, fordi søkerne ikke hadde relevant yrkeserfaring.

Kurset Praksis i norsk fiskeribedrift er obligatorisk i studiet. Kurset hadde opprinnelig ingen studiepoeng. Fagmiljøet hadde lagt inn krav om å ha norsk praksis før studentene reiste til utlandet for obligatorisk praksis der. Nå er utenlandspraksis blitt valgfritt som et valgfag (20 studiepoeng) i tredje studieår. Kurset Praksis i norsk fiskeribedrift er nå 5 studiepoeng. Det er fortsatt et krav om at studenter skal ha praksis fra norsk fiskerirettet virksomhet (fiskebåt, fiskeindustri). Forutsetningen er at de har gjennomgått grunnopplæringen. Studentene skal ta praksis som sommerjobb i seks uker i ferieperioden etter første studieår. De får ikke veiledning fra høgskolen i praksisperioden, men de skal skrive en praksisrapport.

Mange studenter mente det måtte være unødvendig at de skulle ta praksis som sommerjobb i seks uker etter første studieår, når de hadde jobbet i fiskeribedrift/fiske i mange år. Det var nok med en attest for å få fritak tidligere, da det ikke var studiepoeng for norsk praksis. Fagansvarlig for vurderingene av søknader om fritak for praksis (i årene 2001 – 2002) mener fagmiljøet ikke skulle kunne gi fritak nå, når Praksis i norsk fiskeribedrift er 5 studiepoeng. Da må de se mer på innholdet i tidligere praksis, det er problem med dokumentasjon. Mange studenter har tidligere praksis fra fiskebåt eller fiskeindustri, men de har ingen ordentlig dokumentasjon på hva de har gjort i jobben. Hva skal godkjennes som dokumentasjon? Også kravene til praksisrapport har økt.

I fagmiljøet har det vært diskusjoner om organiseringen av praksis i norsk fiskeribedrift. Nåværende studieansvarlig for bachelorstudiet i Eksportmarkedsføring sier det har blitt behov for mer fleksibilitet i praksisordningen. Det

skyldes at det har blitt mindre tilgang på praksisplasser i forhold til søkningen fra studenter, og at det er begrenset kapasitet på praksisplasser om sommeren på studentenes hjemsteder. Dette ble diskutert i avdelingsstyret ved Avdeling for fiskeri- og naturfag i 2004.

4.4 Samfunnsvitenskapelige og juridiske studier

Det var 16 søknader fra studenter i samfunnsvitenskapelige og juridiske studier om fritak for fag på grunnlag av realkompetanse i 2001–2004, 13 søknader eller 4/5 av søknadene ble innvilget. De fleste søknadene gjaldt tverrfaglige studier, det var også noen søknader i disiplinstudier (tabell 4.7).

- Det var tretten søknader om fritak for fag i de tverrfaglige studiene: Samfunnsplanlegging og ledelse (åtte søknader), Sosialt arbeid, Helsevitenskap, Planlegging og administrasjon. Ti søknader ble innvilget, tre søknader ble avslått.
- Det var tre søknader om fritak for fag i disiplinstudier: Sosialantropologi, Sosiologi, Cand.jur. Ingen søknader ble avslått.

Tabell 4.7 Søknader innvilget, avslått og mottatt i samfunnsvitenskapelige og juridiske studier om fritak for fag på grunnlag av realkompetanse ved ulike læresteder 2001–2004. Antall.

Samfunnsvitenskapelige og juridiske studier	Lærested	Søknader innvilget	Søknader avslått	Søknader mottatt
Cand.jur.	UiO	1		1
Helsevitenskap master	NTNU		2	2
Planlegging og administrasjon bachelor	HiVolda	1		1
Samfunnsplanlegging og ledelse master	HiVolda	8		8
Sosialantropologi master	NTNU	1		1
Sosialt arbeid master	NTNU	1		1
Sosialt arbeid bachelor (sosionom)	HiO		1	1
Sosiologi master	UiO	1		1
I alt		13	3	16

Hvilken realkompetanse hadde søkerne? Hvilket fag søkte de fritak for på grunnlag av realkompetanse? Hvor mange studiepoeng søkte de fritak for? Hvilke søknader ble innvilget og hvilke avslått? Oversikten i tabell 4.8 skal gi svar på disse spørsmålene.

Tabell 4.8 Hvilket fag og antall studiepoeng i samfunnsvitenskapelige og juridiske studier det er søkt fritak for på grunnlag av realkompetanse, om søknaden er innvilget 2001–2004.

Samfunnsvitenskapelige og juridiske studier	Søkt fritak for fag	Studiepoeng	Realkompetanse	Søknad innvilget	Lærested
Cand.jur.	Valgfag Arbeidsrett	15	Arbeidsrett	Ja	UiO
Helsevitenskap master	Deler av bachelor		Praksis, studier (2 søkere)	Nei	NTNU
Planlegging og administrasjon bachelor	Valgfri praksis	15	Praksis	Ja	HiVolda
Samfunnsplanlegging og ledelse master	Valgfritt emne	15	Praksis (8 søkere)	Ja	HiVolda
Sosialantropologi master	Deler av bachelor		Praksis, studier	Ja	NTNU
Sosialt arbeid master	Deler av bachelor		Praksis, studier	Ja	NTNU
Sosialt arbeid bachelor (sosionom)	Praksis	15 + 30 = 45	Praksis	Nei	HiO
Sosiologi master	Sosiologi mellomfag	30	Skrevet lærebok	Ja	UiO

Bachelorstudiet i sosialt arbeid har en nasjonal rammeplan vedtatt av UFD med krav om to praksisperioder med veiledning i løpet av studiet. Ved Høgskolen i Oslo har de hatt en søknad fra en student om fritak for praksis, søkeren har «tidligere praksis på tilsvarende arbeidsplass». Men fordi søkerens praksis ikke var veiledet har søknaden ut fra rammeplanens krav blitt avslått av avdelingen og klagenemnda ved høgskolen.

Ved NTNU har det vært fire søknader om fritak for deler av bachelorstudier i samfunnsfag for å kunne bli opptatt til masterstudier. (I tillegg har det vært fire slike søknader i pedagogikk, som tilhører samme fakultet.) Søknadene i helsevitenskap ble avslått, søknadene i sosialantropologi og sosiologi ble innvilget. Fra SVT fakultetet ved NTNU fikk vi følgende opplysninger:

«Det er svært vanlig med realkompetansevurderinger i forbindelse med opptak til våre studier på bachelor-nivå og til ulike videreutdanningskurs. Det er svært få søknader om fritak for deler av bachelor/cand.mag.-løpet med tanke på opptak til en mastergrad. Dette er som oftest blandede søknader hvor søkere har utdanning fra utlandet og andre norske læresteder i tillegg til yrkeskompetanse. Realkompetansevurderinger blir derfor ofte vurderinger hvor eksternt utdanning fra utlandet og fra andre læresteder gir den faglige fordypningen og realkompetansen dekker breddekravene for å komme til hovedfag og master. Dette

skyldes at yrkeskompetansen sjelden dekker den faglige fordypningen som ligger i den lavere graden og som er et krav når studentene starter på en mastergrad. Søkere synes heller ikke å ha hatt problem med denne begrunnelsen.».

Et intervju om vurderinger av realkompetanse for fritak i masterstudiet Samfunnsplanlegging og ledelse ved Høgskulen i Volda Master i samfunnsplanlegging og ledelse er en toårig yrkesrettet videreutdanning for personer med ulike yrkesutdanninger som arbeider som planleggere eller ledere og for personer med grunnutdanning i samfunnsplanlegging o.l. Studiet kan tas på heltid eller deltid, siden det er fleksibelt organisert med ukesamlinger og bruk av IKT mellom samlingene. Emner på 15 studiepoeng går over ett semester med tre ukesamlinger, emner på 30 og 45 studiepoeng varer dobbelt så lenge. Studentene kommer fra hele landet, ikke bare regionen. Studentene er fra 35 år til 60 år, og 3/4 er i arbeid under studiet. Studiet ble startet i 1999 som ett av seks forsøk med mastergrader ved statlige høgskoler. Ved en evaluering av forsøksstudiene (Hatlevik 2001) var studentene godt fornøyd med masterstudiet i samfunnsplanlegging. De hadde fått et nyttig analyse- og begrepsapparat. Studenter som var i jobb opplevde studiet som relevant, aktuelt og anvendbart i forhold til eget arbeid.

Ytterst få masterstudenter i Samfunnsplanlegging og ledelse er opptatt på grunnlag av realkompetanse, og selv disse må også ha gjennomført noe studier. De fleste masterstudenter har minst tre års høyere utdanning, lang praksis og tverrfaglige tilleggsstudier. I studieplanen blir det skilt mellom tre opptaksgrupper:

- Minimum tre år høyere utdanning med minst 80 studiepoeng i samfunnsfag eller samfunnsplanlegging.
- Minimum tre år annen høyere utdanning og minst to år relevant praksis fra samfunnsplanlegging.
- Med minst 150 studiepoeng (50 vekttall) grunnutdanning og lang relevant praksis kan en søke opptak på grunnlag av realkompetanse.

Masterstudentene, både allment og de som søker fritak for fag, kan deles inn i fire grupper ut fra tidligere og nåværende yrkespraksis:

- Oppgaver i planlegging og sentraladministrasjon f.eks. rådmann, assisterende rådmann, planleggere i kommune, kultursjef.
- Sosialarbeidere og barnevernspedagoger som er ledere eller mellomledere.
- Lærere med lang erfaring (opptil 15 – 30 år) som har administrative stillinger.

- Helsearbeidere, oftest høgskoleutdannede, med lang yrkeserfaring som har fått leder- og planleggeroppgaver, jobber med utviklingsprosjekt eller er avdelingsledere.

Fagmiljøet, Institutt for planlegging og administrasjon, mottok i årene 2001 – 2004 åtte søknader fra studenter (seks kvinner, to menn) om fritak for et valgfritt emne (15 studiepoeng) på grunn av tidligere yrkespraksis som realkompetanse. Alle søknadene ble innvilget. Begrunnelsen finner vi i studieplanen: «Innpassing av lang relevant praksis. Studentar med lang og spesielt relevant praksis innan samfunnsplanlegging og samfunnsarbeid kan søke om å få denne godkjend som valfri eining på 15 eller 30 studiepoeng. I slike tilfelle får studenten i oppgave å lage til ein eigen praksisrapport som vurderer eige arbeid i ein teoretisk og metodisk samanheng.».

Informasjon om muligheten til å søke fritak for eksamen på grunnlag av praksis gis i studieplanen og i løpet av utdanningssamtalene. Høgskulen i Volda har vedtatt at hver student skal lage sin egen utdanningsplan i en skriftlig utdanningsavtale ved starten av studiet. Normalt har fagansvarlig/studieansvarlig(e) en eller flere utdanningssamtaler med hver student. De hjelper studenten til å skreddersy egne fremdriftsplaner, hvilke fag og eksamener skal tas når. Studenten får i oppgave å lage slik plan, som så diskuteres med lærerne om hvilke kurs de bør velge. Det er enkelt for en heltids bachelorstudent. For en deltids masterstudent må de lage et mer fleksibelt opplegg.

Fagmiljøet gjør ikke reklame for muligheten til fritak. Hvis de gikk mer offensivt ut, kunne de ha fått flere studenter, men det er ikke aktuelt. I fagmiljøet vil de helst ha dette som en del av utdanningssamtalen, og det kommer langt uti samtalen. Lærer(e) og student blir enig om en fremdriftsplan i samtalen, en formell søknad om eventuelt fritak kommer etterpå. Fagmiljøet tilbyr dette til studenter som har relevant utdanning og praksis, ikke til ferske unge studenter. Noen unge studenter har ytret frempå om å søke fritak i utdanningssamtalen. Lærerne har sagt at da må de ha praksis i ett år, de kan eventuelt legge inn utenlandsopphold men studenten må dokumentere at det er ekvivalent.

Ved Institutt for planlegging og administrasjon fant de ut at å skrive praksisrapport, der studenten knytter egen praksis til teori, ville være gunstig både for studieprogresjon og faglig utvikling. De har jobbet en god del med dette. Hvordan skal studenter reflektere over egen praksis i en praksisrapport, før de skriver masteroppgave? Lærere og student avtaler tema for praksisrapporten i utdanningssamtalen. Tema blir tilpasset studentens arbeidssituasjon og interesse, det blir påpekt at det ikke bør være for stor overlapping med masteroppgaven. Stu-

denten skriver praksisrapporten med veiledning, etter å ha tatt obligatoriske fag. Fagmiljøet har laget en sides oversikt med hvilke krav de stiller til en praksisrapport. Av de åtte masterstudentene som har fått fritak på grunn av lang praksis, har hittil bare et par levert praksisrapport som er godkjent. Så langt ser det ut til å fungere. Lærerne i fagmiljøet er påpasselige med at studentene klarer å knytte praksis til teori, det er et krav for at praksisrapporten skal bli godkjent. Noen studenter har slått frem på at de kunne levere sin CV som praksisrapport. Det er ikke aktuelt, CV bør legges ved, men rapporten skal drøfte temaer fra praksis i forhold til teori og metode i studiet.

Det har vært omfattende diskusjoner i fagmiljøet ved Institutt for planlegging og administrasjon om denne ordningen. De har brukt sine tidligere erfaringer fra 15–20 år med kandidat/bachelorstudiet i Planlegging og administrasjon. Der er ett semester valgfri praksis med praksisrapport (15 studiepoeng), som alternativ til tradisjonell semesteroppgave.

Det finnes ikke noen felles policy fra ledelsen ved Høgskulen i Volda om fritak på grunnlag av realkompetanse, det er vesentlig bare Institutt for planlegging og administrasjon som har utviklet en policy. (Ingen andre fagmiljøer ved høgskolen har mottatt søknader om fritak.)

I den nasjonale, frivillige Forening for utdanning i samfunnsplanlegging møtes fagmiljøene en gang i året. De fleste deltakerne kommer fra studier som har eksistert lenge ved NTH/NTNU, NLH osv. Ingen andre studier der har fritak for fag på grunn av praksis. Universitetet i Tromsø har noe lignende i videreutdanning for ledere i offentlig sektor. En stor hovedoppgave er blitt endret, det er mulig å skrive oppgave knyttet til praksis, men dette er mer integrert enn i Volda.

Fagmiljøet i Volda er positive til prinsippet om å gi studenter fritak for eksamen på grunnlag av realkompetanse. De mener at de må være fleksible på dette, særlig i masterstudier hvor de fleste studentene har lang praksis. Mange av studentene har gått fra en fagstilling over mot administrasjon og ledelse. Fagmiljøet forsøker å sette studiet i relasjon til yrkespraksis.

4.5 Naturvitenskapelige og tekniske studier

Det har bare vært seks søknader fra studenter i naturvitenskapelige og tekniske studier om fritak for fag på grunnlag av realkompetanse i 2001–2004 (tabell 4.9). En søknad ble avslått.

Tabell 4.9 Søknader innvilget, avslått og mottatt i naturvitenskapelige og tekniske studier om fritak for fag på grunnlag av realkompetanse ved ulike høyskoler 2001–2004. Antall.

Naturvitenskapelige og tekniske studier	Høgskole	Søknader innvilget	Søknader avslått	Søknader mottatt
Akvakultur kandidat	Bodø	1	1	2
Biologi	Bodø	1		1
Fiskeri og akvakultur	Bodø	1		1
Informasjonsteknologi bachelor	Oslo	1		1
Ingeniør byggdesign	Agder	1		1
I alt		5	1	6

Hvilken realkompetanse hadde søkerne? Hvilket fag søkte de fritak for på grunnlag av realkompetanse? Hvor mange studiepoeng søkte de fritak for? Hvilke søknader ble innvilget og hvilke avslått? Oversikten i tabell 4.10 skal gi svar på disse spørsmålene.

Tabell 4.10 Hvilket fag og antall studiepoeng i naturvitenskapelige og tekniske studier det er søkt fritak om på grunnlag av hvilken realkompetanse, om søknaden er innvilget 2001–2004.

Naturvitenskapelige og tekniske studier	Søkt fritak for fag	Studiepoeng	Realkompetanse	Søknad innvilget	Høgskole
Akvakultur kandidat	Fiskeriteknologi, Feltkurs	0	Fiske	Ja	Bodø
Akvakultur kandidat	Oppdrett av laksefisk, Ekskursjon	0	Oppdrettsanlegg	Nei	Bodø
Biologi (ett år)	Fiskeriteknologi, Feltkurs	0	Fiske og forskning	Ja	Bodø
Fiskeri og akvakultur (ett år)	Fiskeriteknologi, Feltkurs	0	Fiske og forskning	Ja	Bodø
Informasjonsteknologi bachelor	Web-prosjekt	12	Webdesign, kurs, prosjektleder	Ja	Oslo
Ingeniør byggdesign oppgradering fra 2 år til 3 år	Prosjekt-administrasjon	10	Prosjektledelse/prosjektarbeid byggebransje	Ja	Agder

Ved Høgskolen i Oslo, Avdeling for ingeniørutdanning, var det en søknad om fritak for et Web-prosjekt i IT studiet. Grunnlaget for søknaden var «mangearig arbeid med webdesign og også erfaring som prosjektleder ved oppsett av web-

sider i en virksomhet. I tillegg hadde vedkommende også gjennomført flere kurs innen webdesign og webteknologi.» Søknaden ble innvilget.

Ved Fakultet for teknologi, Høgskolen i Agder var det en søknad om fritak for faget Prosjektadministrasjon på grunnlag av realkompetanse i prosjektledelse/ prosjektarbeid i byggebransjen. Denne søkeren hadde toårig ingeniørutdanning basert på teknisk fagskole, og holdt på å oppgradere utdanningen til treårig ingeniørutdanning i byggdesign. Søknaden ble innvilget av fagansvarlig ved Fakultet for samfunnsfag ved høgskolen.

Fra Matematisk-naturvitenskapelig fakultetet ved Universitetet i Oslo har vi fått følgende informasjon: «Vi har tilnærmet ingen eksempler på avkorting i form av studiepoeng/vektall, men en del eksempler på fritak for obligatorisk arbeid som grunnlag for å fremstille seg til eksamen i emner. Dette handler antagelig i hovedsak om deler av eller hele laboratoriekurs innen kjemi, biokjemi, biologi og tilsvarende programmeringsoppgaver i informatikk. Fakultetet har ingen sentral oversikt over dette og antagelig heller ikke instituttene. De fleste slike saker avgjøres på emnenivå og ofte i direkte kontakt med feks lab.-ansvarlig.» Mat.nat. fakultetene ved de andre universitetene opplyste at de ikke hadde hatt noen søknader om fritak på grunnlag av realkompetanse, men slike lokale fritak for laboratoriekurs o.l. kan ha vært gitt også der.

Et intervju om vurderinger av realkompetanse for fritak i Akvakultur kandidatstudiet ved Høgskolen i Bodø

Ved Avdeling for fiskeri- og naturfag var det to søknader om fritak for Fiskeriteknologi feltkurs. Feltkurset har ikke studiepoeng, det er en del av faget Fiskeriteknologi. En søknad kom fra en student i Akvakultur kandidatstudiet, en søknad kom fra en student i Årsstudiet i fiskeri og akvakultur.

Feltkurset i Fiskeriteknologi er et tokt med trål og bruk av redskaper, det varer maksimalt en uke. Begge søkerne hadde lang fartstid fra fiskebåt og kjente til dette som sin realkompetanse. Derfor ble søknadene innvilget.

Det var også en søknad om fritak for en ekskursjon uten studiepoeng i faget Oppdrett av laksefisk fra en student i Akvakultur kandidatstudiet. Søkeren hadde erfaring fra oppdrettsanlegg som realkompetanse. Denne ekskursjonen varer fire dager og skal gi studentene et innblikk i forvaltningen av oppdrettsnæringen. Studentene besøker forvaltningsinstanser og forskningsmiljøer i løpet av to dager i Trondheim, deretter besøker de foredlingsanlegg på Hitra og Frøya i to dager. Søknaden om fritak ble avslått fordi søkeren ikke hadde relevant bakgrunn i forhold til dette. Det var ikke nok å ha arbeidet på oppdrettsanlegg.

Det er noen få ekskursjoner i fagene, det skal mye til før en student slipper å delta. I fagmiljøet ved Avdeling for fiskeri- og naturfag har de aldri hatt noen

store diskusjoner om fritak for fag eller ekskursjoner på grunnlag av realkompetanse. De har vurdert dette når det har kommet søknader om fritak. Det aller meste løser seg når en snakker med studentene. Det har ikke vært verken disSENS eller diskusjon.

4.6 Helsevernstudier

Det har bare vært ti søknader fra studenter i helsevernstudier om fritak for fag på grunnlag av realkompetanse i 2001 – 2004 (tabell 4.11). Halvparten av søknadene ble avslått, relativt flere enn i noe annet fagområde. Alle disse helsevernstudiene hvor det var søknader, har nasjonale rammeplaner vedtatt av UFD: fysioterapeut, radiograf, sykepleier, vernepleier og videreutdanning i psykisk helsearbeid.

Tabell 4.11 Søknader innvilget, avslått og mottatt i helsevernstudier om fritak for fag på grunnlag av realkompetanse ved ulike høyskoler 2001 – 2004. Antall.

Helsevernstudier	Høgskole	Søknader innvilget	Søknader avslått	Søknader mottatt
Fysioterapeut	Oslo	1		1
Radiograf	Oslo	1	2	3
Sykepleier	Telemark	3	1	4
Vernepleier	Agder		1	1
Videreutdanning psykisk helsearbeid	Telemark		1	1
I alt		5	5	10

Hvilken realkompetanse hadde søkerne? Hvilket fag søkte de fritak for på grunnlag av realkompetanse? Hvor mange studiepoeng søkte de fritak for? Hvilke søknader ble innvilget og hvilke avslått? Oversikten i tabell 4.12 skal gi svar på disse spørsmålene.

Tabell 4.12 Hvilket fag og antall studiepoeng i helsevernstudier det er søkt fritak for på grunnlag av hvilken realkompetanse, om søknaden er innvilget 2001 – 2004.

Helsevernstudier	Søkt fritak for fag	Studiepoeng	Realkompetanse	Søknad innvilget	Høgskole
Fysioterapeut	Tverrfaglige moduler 2 + 3	7,5+12	Miljøterapeut deltid	(Nei) Ja	Oslo
Radiograf	Klinisk praksis, ferdighetstrening	12	Hjelpepleier, del av sykepleierstudier	Ja	Oslo
Radiograf	Klinisk praksis	12	Hjelpepleier (2 søkere)	Nei	«
Sykepleier	Førstehjelpskurs		Ansatt sykehus	Ja	Telemark
Sykepleier	Førstehjelpskurs		Kurs i Forsvaret	Ja	«
Sykepleier	Førstehjelpskurs		Ambulansepersonell	Ja	«
Sykepleier	Infusjoner		Ambulansepersonell	Nei	«
Vernepleier	Hjemmebasert omsorgspraksis	12	Pleietrengende sykt barn med Downs syndrom	Nei	Agder
Videreutdanning psykisk helsearbeid	Halvering av klinisk praksis fra 10 uker til 5 uker	7,5	Yrkeserfaring	Nei	Telemark

Rammeplanenes krav til veiledning i praksisperiodene fører til at studenter får avslått søknader om fritak for deler av praksis på grunnlag av realkompetanse.

I vernepleierstudiet ved Høgskolen i Agder ble en søknad om fritak for en praksisperiode i første studieår med hjemmebasert omsorgspraksis avslått, søkerens realkompetanse var at hun hadde et pleietrengende sykt barn med Downs syndrom.

I videreutdanning i psykisk helsearbeid ved Høgskolen i Telemark ble en søknad om fritak for deler av krav om praksisstudier avslått. Studiet (60 studiepoeng) har som opptakskrav treårig helse- og sosialfaglig utdanning og minst ett års relevant praksis. Det er et deltidsstudium over to år, med tre ukessamlinger per semester og praksisperiode på ti sammenhengende uker. Avdeling for helse- og sosialfag skriver: «Praksisperiodens lengde er ut fra rammeplan fra departementet på 10 uker, og søkeren søkte om halvering av denne pga etter hennes syn særdeles relevant yrkeserfaring. Søknaden ble behandlet av instituttleder etter delegert myndighet. Søknaden ble avslått med henvisning til rammeplanens krav. Praksisperioden skal vurderes ved at kyndigheten skal godkjennes. Dette vanskeligjøres av formelle og pedagogiske grunner om perioden forkortes.» Rammeplanen har krav om at det skal være en vurdering av

studenten underveis og til slutt i praksisperioden. Vurderingen skal skje i konferanse der studenten, veileder i praksis og kontaktlærer ved høgskolen deltar. Hva som skal inngå i vurderingen er fastsatt i et skjema i rammeplanen.

I radiografstudiet ved Høgskolen i Oslo ble to søknader om fritak for klinisk praksis avslått, en søknad ble innvilget.

En søknad som ble avslått gjaldt ikke fritak for praksis, men fritak for undervisning og testing av kompetanse mht sentralt venekateter og infusjoner i sykepleierstudiet ved Høgskolen i Telemark. Søkerens realkompetanse som ambulanspersonell ble ikke funnet tilstrekkelig.

Tre søknader som ble innvilget, gjaldt fritak for undervisning i førstehjelp med praktisk/teoretisk prøve i sykepleierstudiet ved Høgskolen i Telemark. Studentene hadde dokumentert realkompetanse i førstehjelp fra Forsvaret, arbeid i sykehus og som ambulanspersonell.

Søknadene om fritak for fag eller praksis på grunnlag av realkompetanse i radiografstudiet og i fysioterapeutstudiet var tema for to intervjuer som nå følger.

Et intervju om vurderinger av realkompetanse for fritak i Radiografstudiet ved Høgskolen i Oslo

Fagmiljøet i radiografstudiet har hatt tre søknader i 2001–2004 om fritak for Klinisk praksis ved somatisk avdeling sykehus på grunnlag av realkompetanse. Denne praksisen varer i seks uker og utgjør 12 studiepoeng. En av søknadene omfattet også fritak for to moduler med ferdighetstrening (medikamenter, hjerte- og lungepasienter) på 9 studiepoeng, omtrent en uke hvert semester.

Som realkompetanse hadde en søker praksis som hjelpepleier og dessuten veiledet klinisk praksis ved somatisk avdeling sykehus som del av et avbrutt sykepleierstudium. Denne søknaden ble innvilget. Begrunnelsen er at slik klinisk praksis er felles for radiografstudiet og sykepleierstudiet. I begge studier skal klinisk praksis være veiledet av sykepleier ifølge rammeplanene. Den fagansvarlige for vurderingen sammenlignet også fagplanene i radiografstudiet og det aktuelle sykepleierstudiet, temaene var de samme. Når fagplaner endres, blir det litt ulik praksis. Studenter får innvilget fritak for ferdighetstrening i radiografstudiet hvis de allerede har sykepleierutdanning. Søkeren fikk fritak for en av typer ferdighetstrening, der hun hadde dokumentert at hun hadde tatt eksamen.

Som realkompetanse hadde to søkere utelukkende praksis som hjelpepleiere. Søknadene ble avslått. Hjelpepleiere har erfaring med å stelle pasienter, men de har andre oppgaver enn en sykepleier. Realkompetansestudenter har ofte erfaring fra sykehjem som hjelpepleiere. «Vi prøver å sette dem på sykehus for praksis, for å få annen type erfaring og kunnskap.» Studentene synes tildels det er

urettferdig, men det er mange oppgaver en hjelpepleier ikke har hatt. Tidligere hjelpepleiere som har fått avslag på søknad om fritak for klinisk praksis, har vært misfornøyde men de har ikke levert klage over avslaget. Etter å ha gjennomført klinisk praksis, har studentene vært tilfredse over hva de har lært. Ikke alle studenter ser på forhånd nytten av klinisk praksis. Men de erfarer at det er nyttig å være sammen med pasienter over lengre tid, ikke bare «fem minutters møte».

Klinisk praksis i radiografstudiet ble redusert fra åtte uker til seks uker, fordi det var problemer med å få nok praksisplasser ved sykehus for radiografstudenter i tillegg til sykepleiestudenter o.a. Tidligere kunne de gi fritak for to uker av åtte uker praksis til studenter som hadde tidligere klinisk praksis. Men hvis praksis blir kortere enn seks uker, er det vanskelig å få vurdert hvordan studenten gjør det. De verdsetter pasienterfaring, men den skal være knyttet opp mot veiledet praksis.

I radiografstudiet har de hatt mange diskusjoner om fritak for klinisk praksis. Studieleder avgjør dette sammen med sykepleier ved studiet. De klarer ikke alltid å skaffe mange nok praksisplasser der sykepleier veileder studenten. Studenter som tidligere var hjelpepleiere, kan ha hørt av medstudenter at de har praksis på sykehjem der hjelpepleier veileder, selv om veileder skal være sykepleier. Sykehjem har sykere pasienter nå enn tidligere. Når studenter fordeles på praksisplasser, er de oppmerksom på studentens kompetanse.

Med reduksjon av klinisk praksis ble to uker gjort til prosjektstyrt praksis, der en uke går til å skrive fagrelatert oppgave fra klinisk eller radiologisk praksis. Studenten skal ta utgangspunkt i en pasient i den praksisen når hun skriver oppgaven i andre studieår. Klinisk praksis er også basis for oppgaver om kommunikasjon med pasient og andre yrkesgrupper i Tverrfaglige moduler (TM).

Kvalitetsreformen motvirker fritak fra klinisk praksis, ved at oppgave fra praksis inngår i mappevurdering som eksamen i den nye rammeplanen. Det gjør det vanskeligere å gi fritak for tidligere klinisk praksis som realkompetanse. Det blir også vanskeligere å få fritak for tidligere praksis med veiledning i sykepleierstudiet, fordi oppgaven skal knyttes opp mot en pasient. Tidligere var det praksisoppgave som ikke inngikk i eksamen. En muntlig høring var om temaer, studenten trakk spørsmål. Hvis studenten var borte fra praksis, måtte hun lese dette.

Kvalitetsreformen har ført til krav om problembasert læring med case knyttet til pasient, anatomi og andre fag. Veiledere har laget eksamen med case. Radiografer i jobb får henvisning fra lege for en pasient. De er problemløserne, de skal legge til rette for undersøkelse og behandling.

Det har aldri vært noen søknader om fritak for den omfattende radiografpraksisen som studiet krever (48 studiepoeng), en praksis som skal veiledes av radiograf/stråleterapeut ifølge rammeplanen. Ingen studenter har hatt slik praksis tidligere.

Informasjon om muligheten til å søke fritak for eksamen eller praksis gis i generell del av studiehandboken ved Avdeling for helsefag ved høyskolen. Studieleder har sagt at det er bedre å søke om fritak enn å la være.

I radiografstudiet har de ingen oversikt over hvem som eventuelt er opptatt på grunnlag av realkompetanse. De tre søkerne hadde trolig studiekompetanse, også de to med praksis som hjelpepleiere. Radiografstudiet har få realkompetansestudenter. Enkelte år blir en søker opptatt av de tre-fire søkerne med realkompetanse. Realkompetansesøkere har ofte for dårlige engelskkunnskaper til å klare litteraturen siden fagbøker i strålefysikk osv er på engelsk, norske bøker er det bare i anatomi og sykepleiefag. Søknadene om opptak på grunnlag av realkompetanse er tildels dårlig begrunnet og virker lite motivert. Det er stor søkning til radiografstudiet, 75 studenter tas opp i et kull og ca 60 fullfører.

Intervjupersonen mener det ikke finnes noen felles policy fra ledelsen ved Høgskolen i Oslo om fritak for fag/praksis på grunnlag av realkompetanse. I radiografstudiet har de ikke diskutert fritak med andre helsevernstudier ved avdelingen. Ergoterapistudiet har hatt noen voksne søkere med lang erfaring i fagområdet som er tatt inn på grunnlag av realkompetanse, men de søker ikke fritak for deler av studiet.

I radiografstudiet ved Høgskolen i Oslo har de ikke lagt fagplaner for avkortede studieløp. Alt er fastlagt i den nasjonale rammeplanen. Studenter kan eventuelt få fritak for noe klinisk praksis, men de får ikke kortere studietid. Radiografstudiet er lite fleksibelt og har ingen valgfrie kurs. Det er en del sykepleiefag i første og andre studieår. Rammeplanen har hatt integrerte fag, en eksamen skulle omfatte minst 15 studiepoeng (5 vekttall). Å gi fritak for et lite fag har vært vanskelig. Den nye rammeplanen åpner for litt mindre moduler.

På spørsmål om hvordan fagmiljøet mer allment ser på prinsippet om å gi studenter fritak for eksamen eller praksis på grunnlag av realkompetanse, mener hun at enkelte ting må testes ut. F.eks. var medikamentlære del av et fag, nå er det egen eksamen fordi radiograf/sykepleier har ansvar for å dele ut medisiner ut fra egen observasjon av pasienter. Studentene lærer dette i klinisk praksis. Hjelpepleiere har ikke det ansvaret, hvis de deler ut medisiner er det delegert ansvar fra sykepleier. Radiografer har ansvar for å administrere kontrastmiddel før undersøkelse, det er risiko for bivirkninger. Helsepersonell-loven fra 1999 er også god grunn til å la være å gi fritak for deler av studiet. Utdannede helsefag-

kandidater må ha kompetanse og ansvar. Den nye loven har skjerpet kravene. Helsepersonell er mer personlig ansvarlig, de kan tiltales i rettssalen hvis de gjør feil.

Et intervju om vurderinger av realkompetanse for fritak i Fysioterapeutstudiet ved Høgskolen i Oslo

Tverrfaglige moduler (TM) er felles for åtte helsevernstudier, men ikke sykepleiestudiet, ved Høgskolen i Oslo. Det er en tverrfaglig modul i hvert studieår. Fysioterapeut-, mensendieck-, ergoterapeut- og radiografstudenter skal ta alle tre moduler (30 studiepoeng). Bioingeniør-, reseptar-, ortopediingeniør- og tannteknikkstudenter skal ta de to første modulene (15 studiepoeng). De tverrfaglige modulene ble tidligere kalt VEKS, som viser til emnene: Vitenskapsteori og forskningsmetode; Etikk; Kommunikasjon, samhandling, konfliktløsning; Stats- og kommunalkunnskap, helse- og sosialpolitikk. Innholdet er tverrfaglig, dessuten samarbeider studenter fra ulike helsevernstudier i grupper om å skrive oppgaver. TM ble etablert i 1999, noe av innholdet om helse- og sosialpolitikk var tidligere en del av de ulike studiene. Over tusen studenter tar TM moduler. På studentenes prosjekter er det veiledning knyttet til deres studier, femti veiledere hentes fra de åtte helsevernstudiene.

Tverrfaglige moduler ble valgt ut for intervju på bakgrunn av 5 søknader om fritak på grunnlag av realkompetanse ifølge administrasjonen ved Avdeling for helsefag. Det viste seg at to fysioterapistudenter og to reseptarstudenter søkte fritak på grunnlag av tilsvarende utdanninger ved andre høyskoler. Bare en fysioterapistudent søkte fritak på grunnlag av realkompetanse fra to tverrfaglige moduler TM2 «Bruker og helsearbeider – refleksjoner over praksis» (7,5 studiepoeng) og TM 3 «Snart helsearbeider», om helse- og sosialpolitikk (12 studiepoeng). TM2 inneholder tre uker praksis som er spesifikk for studentens utdanning og refleksjon over praksis. Noen studenter går tilbake til tidligere praksissted, andre går til nye praksissteder.

Som realkompetanse hadde søkeren yrkespraksis som miljøterapeut for psykisk utviklingshemmede i tre år på deltid, mens hun studerte ved universitetet. Søkeren var opptatt på grunnlag av studiekompetanse og hadde også tatt flere samfunnsfag ved universitetet.

Søkeren fikk først avslag på søknaden om fritak, fordi det i attester var manglende dokumentasjon av hva hun hadde gjort. Hvordan søkeren skulle dokumentere og fremlegge sin praksis ble klargjort i flere møter mellom søkeren og koordinator for TM, studieleder for fysioterapi og administrativ leder ved Avdeling for helsefag. Etter revidert søknad og dokumentasjon fra arbeidsgiver ble søknaden innvilget. Begrunnelsen var at tverrfaglighet er tema for TM module-

ne, og søkeren hadde samarbeidet med andre typer helsepersonell i arbeidet som miljøterapeut. På arbeidsplassen hadde de også gjennomført jevnlig evalueringer for å bedre praksis, noe som inngår i TM2 modulen.

Å få nye perspektiver på eget fag ved å delta i TM modulene og gruppearbeidet var et argument fra de fagansatte i møtene med søkeren, men søkeren godtok ikke dette. Søkeren mente hun hadde rett til fritak, uten at hun i første søknad kunne forklare godt nok hvorfor. TM koordinatoren mener det er problematisk å søke om fritak fra en del av studiet når studenter er i begynnelsen av et studieløp, de forstår ikke helt hvordan studiet er ut fra studieplan og arbeidsbøker. Dette var første søknad om fritak for TM på grunnlag av realkompetanse. Tidligere har studenter bl.a. søkt om fritak for etikk i TM modulen på grunn av tidligere studier i etikk. Disse studentene har ikke fått fritak, siden etikk er integrert i gruppeprosjekt i TM og ikke kan trekkes ut som en separat del.

Rammeplaner krever veiledet praksis, det setter grenser for fritak. De tverrfaglige modulene er refleksjon over helsefaglig praksis mer allment, derfor kan en der godkjenne ikke-veiledet praksis fra tidligere jobber og gi fritak.

Det har vært veldig lite diskusjon ellers om fritak, trolig fordi de bare har hatt fire søknader i alt ved Avdeling for helsefag. Det er ikke noen felles policy fra ledelsen ved høyskolen om fritak på grunnlag av realkompetanse.

Studenter får informasjon om muligheten til å søke fritak for eksamen eller praksis i Studiehåndbok 2004–2005 Avdeling for helsefag Høyskolen i Oslo, på fellesidene under Fritak/godkjenning: «Også realkompetanse kan gi grunnlag for fritak.» Det gis ikke særskilt informasjon til realkompetansesstudenter når de opptas om muligheten for fritak. TM koordinatoren spør seg hvilke studenter som vil søke om fritak for fag eller praksis på grunnlag av realkompetanse. Hun tror dette vil være ressurssterke studenter med evne til å formulere seg, og kanskje ikke minoritetsspråklige studenter. Det er uventet at ikke noen ergoterapistudenter ved høyskolen har søkt om fritak, flere er tatt opp med realkompetanse og de har ofte arbeidet som miljøterapeuter. Det er mulig realkompetansesstudentene oppdager at det handler om å «følge løpet», fagene er vevet inn i hverandre i helsevernstudiene. Hun tror at studentene som har blitt opptatt med realkompetanse, vil «ha med seg hele pakken». De ser helheten i studiet og de er redde for å gå glipp av noe. De utvikler seg faglig og personlig, de blir spesialisert inn i den nye yrkesrollen. «Da du var i jobb, var du en annen enn du er nå.»

Det er både fordeler og ulemper ved prinsippet om å gi studenter fritak for eksamen eller praksis på grunnlag av realkompetanse. «Vi må ikke stivne og bli så firkantet at vi ikke er åpne for alternativer.» Men en ulempe er at studenten

kan gå glipp av helheten i studiet. Dessuten blir studenten litt frikoblet fra hva medstudenter gjør. Uten deltagelse i tverrfaglige moduler har en student ikke samarbeidet med og ikke måttet skrive oppgaver sammen med studenter fra andre helsevernstudier, og slik fått øynene opp for deres kompetanse. Å «sette pasienten i sentrum» forutsetter å ha respekt for andres kompetanse. TM gruppene har 10–12 studenter for diskusjoner, men bare 4–5 studenter når de skriver sammen. Studentene kommer i nye grupper i løpet av modulene i de tre årene. Evalueringer av TM viser at studenter fra ulike helsevernstudier som jobber sammen og skriver sammen, får med seg noe ekstra både faglig og sosialt. TM gruppene skal også ta opp problemer og konflikter, studentene får tilbakemeldinger fra de andre på egen væremåte.

5 Konklusjoner

5.1 Gode sjanser til å få avkorting av studier på grunnlag av realkompetanse

I årene 2001 – 2004 mottok universiteter og høyskoler bare 123 søknader fra studenter om avkorting av studier ved å få fritak for eksamen eller prøve på grunnlag av realkompetanse, vanligvis yrkeserfaring. Det kan se ut til at denne muligheten for fritak er lite kjent blant studenter. Muligheten for opptak til studier på grunnlag av realkompetanse er bedre kjent, det er omtrent 7.000 slike søknader årlig om opptak til studier.

I høringsrundene fra 1997 til 2000 før lovendring gjorde fritak mulig, ga uttalelser fra universiteter og høyskoler uttrykk for uenighet og skepsis til å skulle gi fritak for eksamen eller prøve i et fag på grunnlag av realkompetanse. Derfor er det kanskje overraskende at de fleste søknader fra studenter om fritak er blitt innvilget etter faglige vurderinger. Ved høyskolene er 3/4 av søknadene innvilget (74 prosent), ved universitetene er 2/3 av søknadene innvilget (65 prosent), samlet er nesten 3/4 av søknadene innvilget (72 prosent). Fagmiljøene ved universiteter og høyskoler har bidratt til å virkeliggjøre intensjonene med denne delen av realkompetansereformen.

I noen fagområder er det imidlertid vanskeligere å få fritak for fag på grunnlag av realkompetanse. I helsevernstudier er bare 1/2 av søknadene om fritak innvilget. I humaniora og estetiske studier er 2/3 av søknadene om fritak innvilget, i pedagogiske studier litt færre. I de andre fagområdene er mer enn 3/4 av søknadene om fritak innvilget.

Ifølge en tidligere NIFU rapport i 2004 om realkompetansereformen var det kommet få søknader om avkorting av studier på grunnlag av realkompetanse og ingen søknader var innvilget ved ni læresteder som ble intervjuet. Dette er blitt oppfattet, blant annet av VOX, som at slik avkorting ikke finner sted i Norge. Men den nye undersøkelsen viser at disse ni lærestedene til sammen har hatt 50 slike søknader og innvilget 30 av dem i 2001 – 2004. Hvorfor er resultatene så forskjellige? Den tidligere undersøkelsen dreide seg først og fremst om opptak av studenter på grunnlag av realkompetanse, og det var spørsmål om disse realkompetansestudentene også hadde søkt fritak for fag i de studiene de var kommet inn på – noe de sjelden hadde gjort. Den nye undersøkelsen derimot omfatter søknader fra alle studenter om fritak for fag på grunnlag av realkompetanse.

5.2 Også studenter med studiekompetanse søker fritak for fag på grunnlag av sin realkompetanse

Alle studenter, også de som er opptatt med studiekompetanse, kan søke fritak for fag på grunnlag av sin realkompetanse – som ofte er yrkeserfaring. Det er derfor ingen kopling mellom de to delene av realkompetansereformen: opptak og fritak. I høringsuttalelsene før fritak ble lovfestet, var flere universiteter og høyskoler i tvil om realkompetanse burde kunne gi grunnlag både for opptak og for fritak, og departementet gjorde det klart at opptak etter realkompetanse ikke i seg selv gir noen rett til fritak.

Denne undersøkelsen omfatter alle studenter som har søkt fritak for fag på grunnlag av sin realkompetanse. Fra kartleggingen av søknadene og fra intervjuene har vi i begrenset grad informasjon om søkeren var opptatt i studiet på grunnlag av realkompetanse eller studiekompetanse. For vel halvparten av søkerne vet vi at de var tatt opp i studiet på grunnlag av studiekompetanse. For fire søkere vet vi at de var tatt opp i studiet på grunnlag av realkompetanse. For den resterende nesten halvparten av søkerne vet vi ikke om de var tatt opp på grunnlag av studiekompetanse eller realkompetanse. Blant søkere som var universitetsstudenter, hadde det store flertall studiekompetanse.

Noen studenter med studiekompetanse har lang relevant yrkeserfaring etter tidligere korte studier, de søker nå å styrke sin formelle kompetanse gjennom å supplere eller bygge på med masterstudier. Ved opptak til masterstudier kan yrkeserfaring gi avkorting i krav til bredde i bachelor/cand.mag., mens tidligere studier (tilsvarende et grunnfag og et mellomfag) kreves for faglig fordypning.

Andre studenter med studiekompetanse har ikke studert tidligere, særlig studenter ved høyskolene. De har relevant yrkeserfaring som kan gi fritak for et fag eller praksis i studiene. Men det er også søknader om fritak der realkompetansen, for eksempel språkkunnskaper, ikke tilsvarer innholdet i faget.

Noen få studenter som er opptatt på grunnlag av realkompetanse, har søkt fritak for praksis i pedagogiske studier og helsevernstudier ved høyskolene ut fra sin tidligere yrkeserfaring. Kanskje også noen av de mange studentene som søkte fritak for fag eller praksis i økonomisk-administrative studier ut fra yrkeserfaring, særlig i slike studier knyttet til fiskeri og oppdrettsnæring, er opptatt på grunnlag av realkompetanse. Ofte er det ikke kjent i fagmiljøet hvilke studenter som er opptatt på grunnlag av realkompetanse.

5.3 Avkorting: realkompetansefritak for opptil et halvt års studier

Det ble ikke satt noen begrensning på hvor stor del av et studium en student kunne søke avkorting for på grunnlag av realkompetanse, da dette ble mulig fra 2001. Mjøsutvalget foreslo i 1999 at ved de frie fagene, altså ikke profesjonsstudiene, bør det kunne gis avkorting tilsvarende ett års studier ved opptak til høgre grad – det tilsvarer 20 vekttall eller nå 60 studiepoeng (NOU 1999: 17 s. 36).

I årene 2001 til 2004 fikk i alt 88 studenter innvilget søknader om fritak for fag på grunnlag av realkompetanse. Hvor mange studiepoeng fikk disse studentene fritak for i sine studier? (tabell 5.1)

- Nesten halvparten av studentene (44 prosent) har fått fritak for praksis eller fag som ikke har studiepoeng.
- Nesten halvparten av studentene (45 prosent) har fått fritak for fag som er 5–36 studiepoeng.
- Bare en tiendedel av studentene har fått fritak for fag som er 60 studiepoeng eller mer. De fleste av disse har fått fritak for ett år i cand.mag./bachelorstudiet ved opptak til mastergrad.

Tabell 5.1 Studenter som på grunnlag av realkompetanse har fått fritak for fag med ulikt omfang i studiepoeng 2001–2004. Antall og prosent.

Fått fritak for antall studiepoeng	Antall studenter	Prosent av studentene
0	39	44
5–8	5	6
10–15	19	22
18–36	15	17
60	8	9
120	1	1
Ukjent	1	1
I alt	88	100

I en annen undersøkelse i 2004, knyttet til det europeiske REFINE-prosjektet (Recognition of Formal, Informal and Non-formal Education) ble studieledelsen ved Universitetet i Bergen, Norges musikkhøgskole, BI og tre høyskoler bl.a. spurt om hvor mange studiepoeng i en bachelorgrad en søker maksimalt kan få fritak for på grunnlag av realkompetanse. Svarene var fra 18 studiepoeng (10 prosent av studiet) til 30 studiepoeng (Haugøy & Moe 2005).

Imidlertid er det fagmiljøene som avgjør søknader om fritak. I vår undersøkelse har fagmiljøer ved HF fakultetet Universitetet i Oslo, HF fakultetet NTNU og SVT fakultetet NTNU innvilget fritak for 60 studiepoeng i en bachelorgrad på grunnlag av realkompetanse ved opptak til mastergrad. Fritak for 120 studiepoeng ved HF fakultetet NTNU gjaldt lektorkompetanse tilsvarende hovedfag.

5.4 Realkompetansefritak for praksis, praktiske og teoretiske fag

Mangfoldet i søknadene om fritak for fag overrasket oss, både hva studenter søkte fritak for og hvilken realkompetanse studenter hadde. Et ytterpunkt var søknader om fritak for en ukes feltkurs på fiskebåt fra studenter som hadde slik arbeidserfaring. Et annet ytterpunkt var søknader om fritak for hovedoppgave/masteroppgave i historie og religionshistorie fra studenter som hadde skrevet fagbøker, dette er ikke hva vi tenker på som typisk realkompetanse.

Mange av søknadene om fritak for fag kom fra studenter som har studiekompetanse og til dels tidligere studier i tillegg til arbeidserfaring. Disse søkerne har arbeidet med for eksempel filmproduksjon eller offentlig planlegging. Deres utdanninger og stillinger er på høyere nivå enn det som er vanlig blant de som søker opptak til studier på grunnlag av realkompetanse.

Nesten halvparten av de 123 søknadene gjaldt fritak for praksis, resten av søknadene om fritak for fag var omtrent likt fordelt mellom praktiske fag og teoretiske fag i studiene.

Flest søknader om fritak for praksis (23 søknader) gjaldt seks ukers sommerpraksis i fiskeribedrift som en del av Eksportmarkedsføringsstudiet ved Høgskolen i Bodø, studentene hadde til dels lang arbeidserfaring fra fiske og/eller fiskeindustri. En del studenter har, som en kunne vente, søkt fritak for praksisperioder i pedagogiske studier og helsevernstudier på grunnlag av tidligere arbeidserfaring.

Studenter søkte fritak for ulike praktiske fag på grunnlag av arbeidserfaring, fra førstehjelpskurs i sykepleierstudiet til Webprosjekt i ingeniørstudiet. Flere søknader gjaldt fritak for praktiske fag i kunstneriske og estetiske studier ved NTNU, som Teaterproduksjon i Drama/teaterstudiet og ulike fag i Medieproduksjonsstudiet. NTNU har større innslag av praktiske fag i slike studier enn de andre universitetene.

Flest søknader om fritak for teoretiske fag (11 søknader) var det i økonomisk-administrative studier, særlig regnskapsfag der studentene hadde arbeids-

erfaring. Ved universitetene var det søknader om fritak for deler av bachelorstudier på grunnlag av realkompetanse ved opptak til masterstudier ved HF og SV fakultetene. Arbeidserfaring kan også gi fritak for teoretiske valgfag, det gjaldt jusstudiet i Oslo og deltids videreutdanning i Samfunnsplanlegging og ledelse i Volda. I det siste studiet får studentene da veiledning til å skrive en tematisk faglig rapport fra yrkespraksis, for å knytte sammen teori og praksis før de skriver masteroppgaven.

5.5 Rammeplankrav om veiledet praksis hindrer realkompetansefritak

Nasjonale rammeplaner vedtatt av Utdannings- og forskningsdepartementet skal sikre et enhetlig utdanningstilbud i studier ved ulike høyskoler. Rammeplanen fastsetter studiets mål, innhold, struktur, organisering, praksis, eksamener, krav til yrkesrettet kompetanse og funksjonsdyktighet hos ferdig utdannede. Mjøsutvalget forutsatte at lærestedene selv tar ansvar for å utvikle tilrettelagte fagplaner for avkortede studieløp (NOU 1999: 17 s. 37). De fagmiljøene vi intervjuet i pedagogiske studier og helsevernstudier, hadde ikke utviklet slike fagplaner. Søknadene om avkorting av studiet gjaldt sjelden fritak for eksamen i et fag, som oftest var det søknad om fritak for praksis i studiet.

Rammeplanene for pedagogiske studier, sosialfaglige studier og helsevernstudier setter krav om at studentene skal få veiledning i praksisperiodene. Praktislærere skal også vurdere studentenes arbeid og utvikling i praksisperiodene. Med henvisning til rammeplanenes krav gir fagmiljøene ved høyskolene avslag på søknader om fritak for en eller flere praksisperioder i studiet fra studenter med realkompetanse fra lignende yrkespraksis.

Særlig gis det slike prinsipielle avslag i helsevernstudier. I pedagogiske studier gis det oftere fritak for en av flere praksisperioder. Vi ser to grunner til dette: En periode med alternativ praksis stiller høyskolene friere i hva de vil godkjenne som likeverdig realkompetanse. Søkeres tidligere arbeid som lærervikarer tilsvarer praksis i lærerstudiet i større grad enn for eksempel tidligere hjelpepleierarbeid tilsvarer praksis i helsevernstudiene.

I helsevern ble i alt fire søknader om fritak for deler av praksis på grunnlag av realkompetanse avslått i radiografstudiet, vernepleierstudiet og videreutdanning i psykisk helsearbeid ved tre høyskoler. I sosialt arbeid bachelor ble en søknad om fritak for praksis avslått. Studentenes tidligere yrkes- eller omsorgspraksis var ikke veiledet.

I pedagogiske studier ble i alt fire søknader om fritak for deler av praksis avslått i allmennlærerstudiet ved tre høyskoler. Tre avslag var begrunnet med rammeplanen, et avslag var begrunnet med at søkerens tidligere arbeid ikke var relevant. Studentene har større sjanser for fritak her enn i helsevernstudier, i alt ni søknader ble innvilget ved to høyskoler, de fleste i allmennlærerstudiet. Disse søkerne hadde arbeidet som lærervikarer i flere år. Studentene fikk fritak for en av seks praksisperioder, hovedsakelig alternativ praksis der høyskolene står friere i forhold til rammeplanen. Den private høyskolen NLA Lærerhøyskolen hadde funnet det nødvendig å lage retningslinjer om fritak for praksis. Studenter som har hatt minimum tre års kvalifisert arbeid i skole eller barnehage før studiet kan få avkortning av en praksisperiode. Kvalifisert arbeid vil si at en må ha ansvar for planlegging og gjennomføring av arbeidet, det gjelder for lærervikarer, men normalt ikke for assistenter.

5.6 Realkompetansefritak i Frankrike og i Norge

Opptak på grunnlag av realkompetanse ble innført i Frankrike så tidlig som i 1985 ved en lov om dokumentasjon og godkjenning/verdsetting av arbeidserfaring, kalt VAP 85 (validation des aquis professionnels). I 1992 kom en ny lov (VAP 92) om fritak for eksamen på grunnlag av realkompetanse. Søkere med minst fem års yrkeserfaring kan få fritak for noen av de moduler eller studiepoeng som normalt kreves for en grad og fritak fra den tilsvarende eksamen på grunnlag av kvalifikasjoner ervervet i arbeidet. I 1998 ble nesten 9.000 studenter opptatt med realkompetanse etter VAP 85, mens bare rundt 900 studenter fikk fritak for eksamen etter VAP 92. Ved universitetene har det vært betydelig fremgang når det gjelder å gi utradisjonelt opptak, mens å fritta studenter fra pensumkrav møter sterk motstand (Jallade 2001 s. 293).

Over tid har imidlertid franske universiteter mottatt flere søknader om fritak på grunnlag av realkompetanse. I 2002 var det 2.057 søknader om fritak fra eksamen og 84 prosent av søknadene fikk et positivt svar eller fritak for minst en modul. Dette var ut fra en ny lov i 2002, som utvidet godkjenningen av yrkeserfaring til også ulønnet og frivillig virksomhet, kalt VAE (validation des aquis de l'expérience) av minst tre års varighet. Samme år søkte nesten 15.000 studenter om opptak i studier på dette grunnlag og 80 prosent ble opptatt (Gallacher & Feutrie 2003 s. 75).

I 2000 ble universitets- og høyskoleloven i Norge revidert, slik at realkompetanse ga grunnlag for opptak til studier og fritak for eksamen. I 2002 var det 7.062 søknader om opptak til studier ved norske læresteder på grunnlag av real-

kompetanse (Helland og Opheim 2004 s. 47) og omtrent 40 søknader om fritak for eksamen på grunnlag av realkompetanse. Av 123 søknader om fritak i årene 2001–2004 ble 72 prosent innvilget.

Vi ser det samme mønsteret i Norge og i Frankrike:

- Mange flere søker opptak til studier på grunnlag av realkompetanse enn studenter søker fritak for eksamen på grunnlag av realkompetanse. Muligheten for opptak ser ut til å være mer interessant og/eller mer kjent enn muligheten for fritak.
- De fleste søknader om fritak for eksamen på grunnlag av realkompetanse blir innvilget. Det virker ikke som det er noen sterk motstand ved lærestedene mot slike fritak.

Hvordan fritak for eksamen innvilges, skjer derimot på forskjellig måte i de to landene. I Frankrike skal søkeren sende en formell søknad med en detaljert beskrivelse av yrkeserfaring og annen relevant erfaring til en godkjenningjury. Erfaringen må presenteres slik at juryen kan identifisere kompetansen i forhold til den del av studiet det søkes fritak for. Juryen er satt sammen av både profesorer og profesjonelle fagfolk, de kan innkalle søkeren til et intervju uten at dette innebærer skriftlige eller praktiske tester. Juryen må ikke begrunne et eventuelt avslag, og vedtaket er endelig uten mulighet til å klage. Selv om universitetene har betydelig autonomi i hvilke systemer de etablerer i forhold til søkere, har utdanningsdepartementet gitt støtte og veiledning (Gallacher & Feutrie 2003, NOU 1997: 25 s. 157). Noen universiteter bruker sentrale enheter med mange ansatte til å ha kontakt med og veilede søkere i å utarbeide søknader.

I Norge blir søknaden om fritak for en eksamen vurdert av en eller flere vitenskapelig ansatte ved lærestedet, uten deltagelse av eksterne profesjonelle. Avslag blir vanligvis begrunnet, og søker kan klage til klagenemnda ved lærestedet – som oftest blir avslaget opprettholdt.

5.7 Etablere bedre prosedyrer og veiledning av søkere?

Kartleggingen viste at få fagmiljøer har erfaring med å måtte gjøre faglige vurderinger av søknader fra studenter om å få godkjent realkompetanse som likeverdig med fag i studiet og dermed få fritak for faget. Intervjuene viste også at de fagmiljøene som har erfaring, ikke har kunnet diskutere mer prinsipielle si-

der ved slike vurderinger med andre fagmiljøer ved lærestedet eller for eksempel i nasjonale fagråd. Opptak på grunnlag av realkompetanse blir diskutert i slike fora, men ikke fritak på grunnlag av realkompetanse.

Studenten som søker fritak for et fag, har selv ansvar for å undersøke innholdet i faget i studieplanen og dokumentere sin realkompetanse i forhold til dette. Det er ikke nok å levere en CV. Det europeiske REFINE prosjektet skulle teste ut ulike verktøy for dokumentasjon av realkompetanse (Euro CV, Competence Card from Workplace) ved søknader om fritak for fag på dette grunnlag. I det norske prosjektet ble søkere vurdert ved seks læresteder. En konklusjon var at disse verktøyene var et godt utgangspunkt for å dokumentere kompetanse. Men som relativt generelle kompetanseskjemaer er de utilstrekkelige, siden de ikke spesielt relaterer seg til det faget studenten søker fritak for (Haugøy & Moe 2005).

Mangel på prosedyrer og retningslinjer for hvordan lærestedet forholder seg til studenter som søker fritak på grunnlag av realkompetanse, ble sett som et problem ved lærestedene som deltok i REFINE prosjektet og deltakere fra læresteder på VOX seminaret 16. mars 2005 om prosjektet. Særlig ble det etterlyst gode prosedyrer for den første fasen, fra en student stiller spørsmål om muligheten for fritak til lærestedet mottar en formell søknad. Får søkerne veiledning? Skjer all informasjon skriftlig selv om søkeren er student ved lærestedet? Deltakere fra videregående opplæring mente de hadde gode erfaringer med mer dialogbasert tilnærming til kompetansevurdering, gjennom samtaler med søkeren og eventuelt prøver. De mente prosessen ved universiteter og høyskoler bar mer preg av forvaltningsvedtak, der søkeren riktignok har formell klagerett på et avslag.

I vår undersøkelse var det eksempler på at en student fikk avslag på søknad om fritak for fag, fordi realkompetansen ikke var godt nok dokumentert. Et alternativ ville vært å kontakte studenten og diskutere hva som ville være tilfredsstillende dokumentasjon. Et spørsmål kan være om veiledning av søkeren bør være unntak eller inngå i normal prosedyre.

Noen læresteder, for eksempel Høgskolen i Volda, har innført utdanningsamtaler for alle nye studenter i alle studier. I utdanningsamtalen skal student og studieansvarlig/fagansvarlige diskutere hvordan studenten vil legge opp studiet, valg av fag osv. Dette er en egnet møteplass for å diskutere om studenten vil søke fritak for fag på grunnlag av realkompetanse. Utdanningsamtalene blir bevisst brukt til dette i det fagmiljøet vi intervjuet, som gir deltids master videreutdanning for studenter med betydelig yrkeserfaring. Slike utdanningsamtala-

ler kan gi veiledning for studenten i hvordan realkompetansen skal dokumenteres i forhold til det aktuelle faget.

Avkorting av studier gjennom fritak for fag på grunnlag av realkompetanse omfatter hittil få studenter. Om utdanningsmyndighetene mener dette er en viktig ordning som bør bli mer brukt, bør det vurderes hvordan muligheten for avkorting kan bli mer kjent, og om det kan utarbeides nærmere retningslinjer for hvordan slike søknader behandles.

Referanser

- Gallacher, Jim & Michel Feutrie (2003): Recognising and Accrediting Informal and Non-formal Learning in Higher Education: an analysis of the issues emerging from a study of France and Scotland. *European Journal of Education*, Vol. 38, No. 1, 71–83
- Hatlevik, Ida (2001): Studiekvalitet i mastergradene. Studenters erfaringer fra forsøk med masterstudier. Oslo, NIFU skriftserie 1/2001
- Haugøy, Grethe & Frank Moe (2005): REFINE: Recognising Formal, Informal and Non-formal Education. Final report from the Norwegian sub-project. Vox and SEVU, University of Bergen
- Helland, Håvard og Vibeke Opheim (2004): Kartlegging av kompetansereformen. Oslo, NIFU skriftserie 6/2004
- Jallade, Jean-Pierre (2001): From Continuing Education to Lifelong Learning in French Universities. *European Journal of Education*, Vol. 36, No. 3, 291–304
- NOU 1997: 25. Ny kompetanse. Grunnlaget for en helhetlig etter- og videreutdanningspolitikk. (Buer-utvalget)
- NOU 1999: 17. Realkompetanse i høgre utdanning. Dokumentasjon av realkompetanse og etablering av kortere og tilpassede studieløp i høgre utdanning. (Mjøs-utvalget)
- Ot.prp. nr. 58 (1999–2000) Om lov om endring i lov 12. mai 1995 nr. 22 om universiteter og høyskoler. Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet

Vedlegg 1

Hvilke enheter ved universiteter og høyskoler har 2001–2004 mottatt søknader om fritak for eksamen/prøve i fag på grunnlag av realkompetanse?

Har mottatt søknader om fritak

Universitetet i Oslo: Det historisk-filosofiske fakultet, Det juridiske fakultet, Det samfunnsvitenskapelige fakultet

Universitetet i Bergen: Det historisk-filosofiske fakultet

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet (NTNU): Det historisk-filosofiske fakultet, Fakultet for samfunnsvitenskap og teknologiledelse

Høgskolen i Agder: Fakultet for helse- og idrettsfag, Fakultet for teknologi

Høgskolen i Bergen: Avdeling for lærerutdanning

Høgskolen i Bodø: Avdeling for fiskeri- og naturfag, Avdeling for samfunnsfag

Høgskolen i Buskerud: Avdeling Hønefoss

Høgskolen i Harstad: Institutt for økonomi og samfunnsfag

Høgskolen i Hedmark: Avdeling for økonomi, samfunnsfag og informatikk

Høgskolen i Lillehammer: Avdeling for samfunnsvitenskap

Høgskolen i Molde: Institutt for informatikk

Høgskolen i Nesna

Høgskolen i Oslo: Avdeling for helsefag, Avdeling for ingeniørutdanning, Avdeling for lærerutdanning, Avdeling for økonomi-, kommunal- og sosialfag

Høgskolen Stord/Haugesund: Avdeling Stord

Høgskolen i Sør-Trøndelag: Avdeling for lærer- og tolkeutdanning, Avdeling Trondheim økonomiske høyskole

Høgskolen i Telemark: Avdeling for allmenne fag, Avdeling for helse- og sosialfag

Høgskolen i Tromsø: Avdeling for ingeniør- og økonomifag, Avdeling for kunsthøgskolen, Avdeling for lærerutdanning

Høgskolen i Volda: Avdeling for samfunnsfag

Norsk lærerakademi (NLA) Lærerhøgskolen

Har ikke mottatt søknader om fritak

Universitetet i Oslo: Det matematisk-naturvitenskapelige fakultet, Det medisinske fakultet, Det odontologiske fakultet, Det utdanningsvitenskapelige fakultet

Universitetet i Bergen: Det juridiske fakultet, Det matematisk-naturvitenskapelige fakultet, Det psykologiske fakultet, Det samfunnsvitenskapelige fakultet

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet (NTNU): Det medisinske fakultet, Fakultet for arkitektur og billedkunst, Fakultet for informasjonsteknologi, matematikk og elektroteknikk, Fakultet for ingeniørvitenskap og teknologi, Fakultet for naturvitenskap og teknologi

Universitetet i Tromsø: Det humanistiske fakultet, Det juridiske fakultet, Det matematisk-naturvitenskapelige fakultet, Det medisinske fakultet, Det samfunnsvitenskapelige fakultet, Norges Fiskerihøgskole

Arkitektur- og designhøgskolen i Oslo

Kunsthøgskolen i Bergen

Kunsthøgskolen i Oslo

Norges handelshøyskole

Norges idrettshøgskole

Norges landbrukshøgskole (Universitetet for miljø- og biovitenskap)

Norges veterinærhøgskole

Høgskolen i Agder: Fakultet for humanistiske fag, Fakultet for kunsthøgskolen, Fakultet for pedagogikk, Fakultet for realfag, Fakultet for økonomi og samfunnsfag

Høgskolen i Akershus: Avdeling for produktdesign, Avdeling for sykepleierutdanning, Avdeling for vernepleierutdanning, Avdeling for yrkesfaglærerutdanning

Høgskolen i Bergen: Avdeling for helse- og sosialfag, Avdeling for ingeniørutdanning

Høgskolen i Bodø: Handelshøgskolen i Bodø, Profesjonshøgskolen

Høgskolen i Buskerud: Avdeling Drammen, Avdeling Kongsberg

Høgskolen i Finnmark: Avdeling for helsefag, Avdeling for nærings- og sosialfag, Avdeling for pedagogiske og humanistiske fag

Høgskolen i Gjøvik: Institutt for helsefag, Institutt for teknologi

Høgskolen i Harstad: Institutt for helse- og sosialfag

Høgskolen i Hedmark: Avdeling for helse- og sosialfag, Avdeling for landbruks- og naturfag, Avdeling for lærerutdanning Elverum, Avdeling for lærerutdanning Hamar, Avdeling for skog- og utmarksfag

Høgskolen i Lillehammer: Avdeling for helse- og sosialfag, Avdeling for TV-utdanning og filmvitenskap

Høgskolen i Molde: Institutt for helsefag, Institutt for samfunnsfag, Institutt for økonomi

Høgskolen i Narvik: Institutt for anvendte vitenskaper, Institutt for bygnings-, drifts- og konstruksjonsteknologi, Institutt for data-, elektro- og romteknologi, Institutt for helse og sykepleievitenskap

Høgskolen i Nord-Trøndelag: Avdeling for helsefag, Avdeling for samfunn, næring og natur, Avdeling for sykepleier-, ingeniør- og lærerutdanning, Avdeling for trafikklærerutdanning

Høgskolen i Oslo: Avdeling for estetiske fag, Avdeling for journalistikk, bibliotek- og informasjonsfag, Avdeling for sykepleierutdanning

Høgskolen i Sogn og Fjordane: Avdeling for helsefag, Avdeling for ingeniør- og naturfag, Avdeling for lærerutdanning og idrett, Avdeling for samfunnsfag, Avdeling for økonomi og språk

Høgskolen i Stavanger (Universitetet i Stavanger): Det humanistiske fakultet, Det samfunnsvitenskapelige fakultet, Det teknisk-naturvitenskapelige fakultet

Høgskolen Stord/Haugesund: Avdeling Haugesund

Høgskolen i Sør-Trøndelag: Avdeling for helse- og sosialfag, Avdeling for informatikk og e-læring, Avdeling for mat og medisinsk teknologi, Avdeling for sykepleie, Avdeling for teknologi

Høgskolen i Telemark: Avdeling for estetiske fag, folkekultur og lærerutdanning, Avdeling for teknologiske fag

Høgskolen i Tromsø: Avdeling for helsefag

Høgskolen i Vestfold: Avdeling for helsefag, Avdeling for lærerutdanning, Avdeling for maritime fag, Avdeling for realfag og ingeniørutdanning, Avdeling for samfunnsfag

Høgskolen i Volda: Avdeling for humanistiske fag, Avdeling for lærerutdanning, Avdeling for mediefag

Høgskolen i Østfold: Akademi for scenekunst, Avdeling for helse- og sosialfag, Avdeling for informasjonsteknologi, Avdeling for ingeniørfag, Avdeling for lærerutdanning, Avdeling for samfunnsfag og fremmedspråk

Høgskolen i Ålesund: Institutt for biologiske fag, Institutt for helsefag, Institutt for internasjonal markedsføring, Institutt for teknologi- og nautikkfag

Bergen Arkitektsskole

Betanien sykepleierhøgskole

BI-stiftelsen

Den norske eurytmihøgskole
Diakonhjemmets høgskolesenter
Diakonissehjemmets høgskole
Dronning Mauds Minne
Encefalon
Fjellhaug misjonshøgskole
Lovisenberg diakonale høgskole
Menighetsløsterhjemmets høgskole
Misjonshøgskolen
Norges informasjonstekniske høgskole (NIH)
Norsk lærerakademi vitenskapelig høgskole
Norsk reiselivshøgskole (NKS høgskolen)
OMH Business School (NKS høgskolen)
Rogaland markeshøgskole
Rogaland vernepleierhøgskole

Har ikke svart på undersøkelsen

Universitetet i Oslo: Det teologiske fakultet
Universitetet i Bergen: Det medisinske fakultet
Norges musikkhøgskole
Samisk høgskole
Ansgar teologiske høgskole
Atlantis medisinske høgskole
Barrat Dues musikk institutt
Den norske balletthøgskole
Det teologiske menighetsfakultet
Mediahøgskolen, Gimlekollen mediasenter
Metodistkirkens studiesenter
Rudolf Steinerhøgskolen